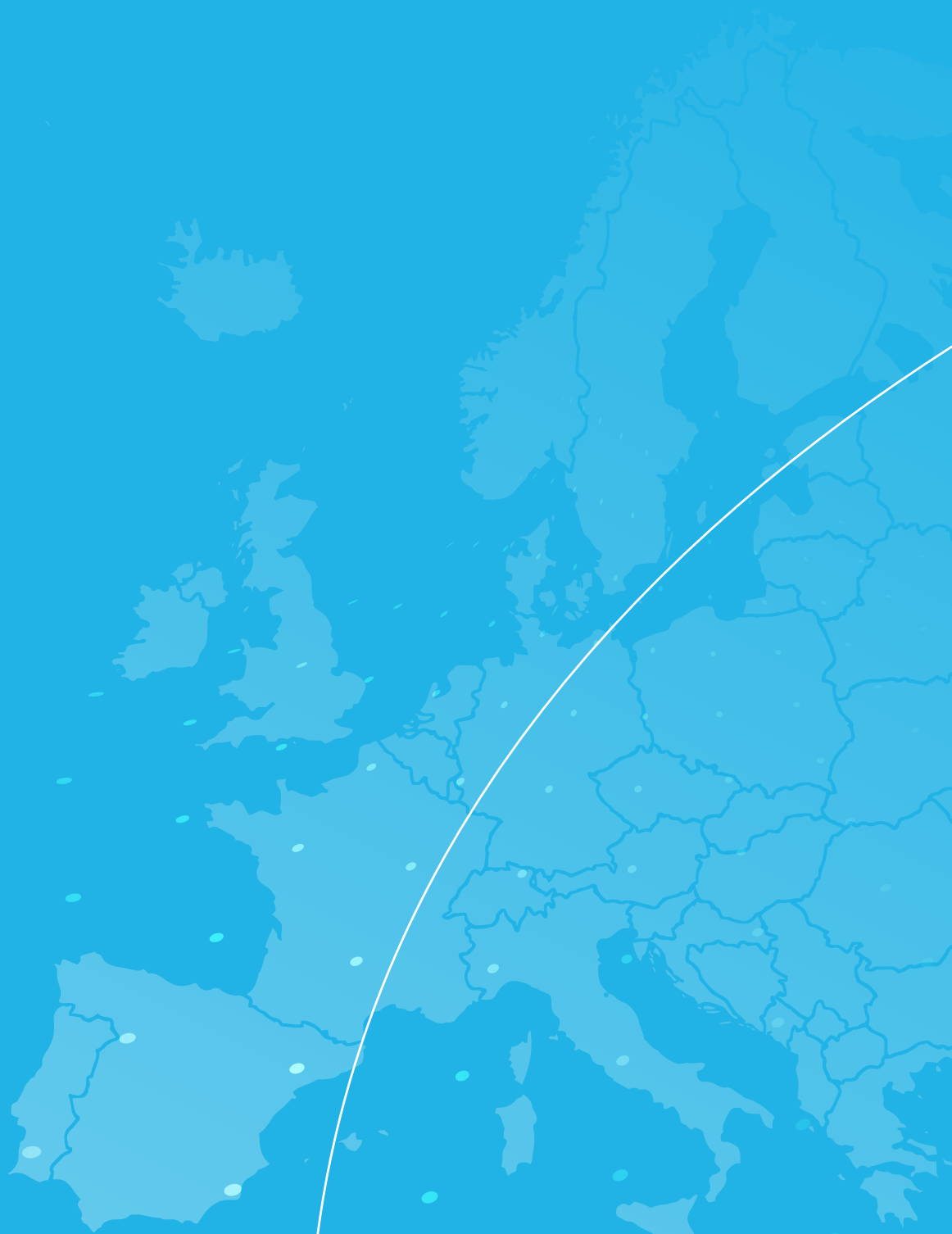

«ОРУСИЯДАГЫ КЫРГЫЗСТАНДЫК МИГРАНТТАР ҮЧҮН ЕВРОПА – ЖАҢЫ БАГЫТ:

Европага жол тарткан Орусиядагы
Кыргызстандык эмгек мигранттарынын
сапарларына баа берүү»

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Kyrgyzstan

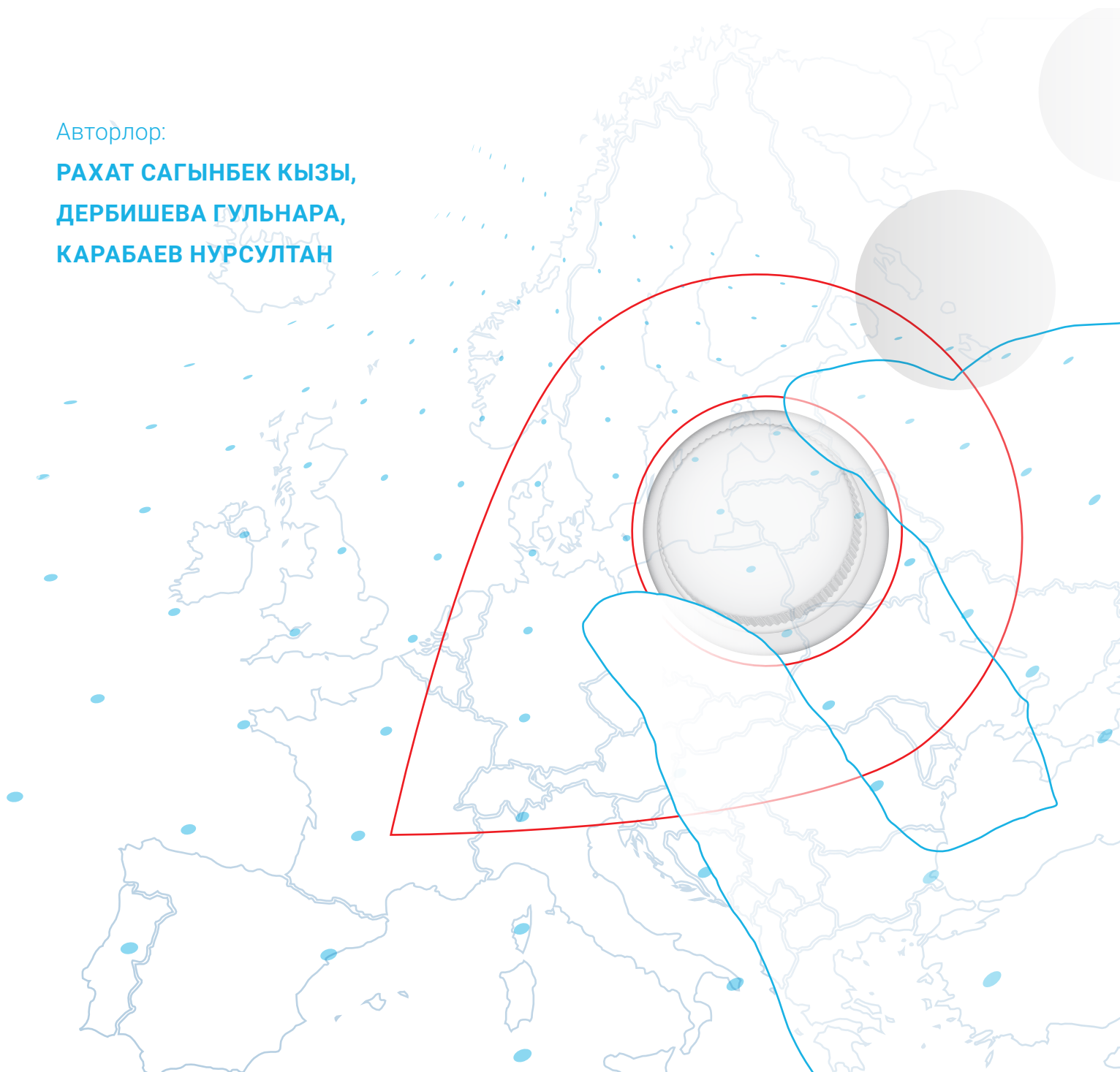
 **ИНСАН
ЛЕЙЛЕК**
Коомдук Фонду

«ОРУСИЯДАГЫ КЫРГЫЗСТАНДЫК МИГРАНТТАР ҮЧҮН ЕВРОПА – ЖАҢЫ БАГЫТ:

Европага жол тарткан Орусиядагы
Кыргызстандык эмгек мигранттарынын
сапарларына баа берүү»

Авторлор:

**РАХАТ САГЫНБЕК КЫЗЫ,
ДЕРБИШЕВА ГУЛЬНАРА,
КАРАБАЕВ НУРСУЛТАН**

МАЗМУНУ

Кириш сөз	5
Кыргызстандагы миграция.....	6
Кыргызстандагы миграциялык умтулуулардын өзгөрүшү	7
Изилдөөнүн методологиясы.....	10
Респонденттер жөнүндө жалпы маалымат.....	12
Респонденттердин социалдык-демографиялык маалыматтары	12
Билим деңгээли.....	13
Миграциялык тажрыйба	14
Миграция каналдары	16
Миграцияга даярдануу	19
Эмгек укуктары боюнча жоболор	19
Жаңы эмгек рыноктору	23
Европа өлкөлөрү – Жаңы багыт.....	25
Эмгекти диверсификациялоодогу ЖИКАлардын ролу	28
Жумушка орношуудагы адилеттүүлүктүн маанилүүлүгү	29
Корутунду.....	30
Сунуштар.....	32
Терминдердин мааниси	34

КИРИШ СӨЗ

Акыркы отуз жылдын ичинде Борбор Азиянын мигранттары көптөгөн кырдаалдардын сыноосунан өтүштү. Калктын эң аялуу катмарынан алар экономикада, саясатта, жада калса согуштук күч-аракеттерге катышуу менен байланышкан кырдаалдарда болобу, оор кырдаалдарга ыңгайлаша алган эң эле ийкемдүү топтордун бирине айланышты. Аны менен бирге, мигранттар жергиликтүү тутумга натыйжалуу отурукташпастан гана, ошондой эле көптөгөн укуктук жана башка ченемдик келишпестиктерди жигердүү чечүүгө өбөлгө түзгөн өздөрүнүн мейкиндигин, байланыштарын жана институттарын түзүшөт.

Украинадагы атайын аскердик операцияларга байланыштуу Орусиядагы эмгек миграциясында каатчылык болушун болжолдогон терс божомолдоолорго карабай, миграциянын агымы кыскармак турсун, акча которуулардын мурдагыдай жыштыгынын деңгээли жана көлөмү сакталып келүүдө. Борбордук Азия чөлкөмүнүн ар бир өлкөсү Орусияга карай жумушчу күчтөрдүн агымын өз деңгээлинде жана айырмачылыктуу ийгиликтер менен институтташтырууга аракет көрүп келүүдө. Ал эми мигранттардын өздөрү ар башка кызыкчылыктарды көздөшөт. Мигранттардын айрымдары Орусиянын жарандыгын алышат, ал эми башкалары үчүн Орусияда болуусу жалаң экономикалык максатка ээ. Борбор Азиянын дээрлик ар бир өлкөсүнөн жыл сайын миллиондогон эмгек мигранттары келген Орусия азырынча, башка өлкөлөрдөн олуттуу айырма менен дагы эле алдыңкы биринчи орунда калууда. Документтерди чогултуу, виза алуу, тил билбегендик менен байланышкан кыйынчылыктардан жана дагы жаңы маданий чөйрө, процесске кошумча тоскоолдук жараткандыгынан улам, Борбордук Азиянын мигранттары үчүн Орусиянын рыногун азырынча эч кандай жаңы эмгек рыноктору алмаштыра албай келет.

Анткен менен эмгек мигранттарынын сурамжылоолоруна караганда, миграция жогору бойдон калган менен, Орусия мурдагы жагымдуулугун жоготуп жатат. Мындан он эле жыл мурун, Борбор Азиянын жүз миңдеген эмгек мигранттары Орусиянын ордуна башка өлкөлөргө жумуш издеп кетээрин элестетүү мүмкүн эмес эле. Бүгүнкү күндө бул иш жүзүндө орун алып жана Орусия рыногунун ролу мындан ары да төмөндөй берет. Орусиянын бийлиги өлкөдөгү жумушчу күчтүн жетишсиздигине карабай, борбор азиялык эмгек мигранттарынын агымы менен барган сайын жигердүү күрөшүп жатышат. Катаал мыйзамдар

жана мигранттарга каршы ксенофобиялык маанайды коомдо күчөтүү аркылуу мигранттарга каршы күрөш жүргүзүлүүдө. Бул өзгөчө Крокус Сити Холлдогу террордук чабуулдан кийин¹, аны улап массалык рейддер, чек ара текшерүүлөрү жана бир катар чөйрөлөрдө иштөөгө тыюу салуулар күч алды. Украинада САО башталгандан тартып эл аралык санкциялардын соңунда Орусия рыногунун төмөндөп бараткан экономикалык жагымдуулугу жана мыйзамдардагы жаңы чектөөлөр менен айкалышта, бул Кыргызстандын эмгек мигранттарын эмгек миграциясынын башка багыттарын издөөгө аргасыз кылып жатат, жана муну алар жакшы өздөштүрүүдө.

Тилектештик борбору тарабынан 2024-жылы Борбор Азиядагы миграция агымдарынын умтулууларына жүргүзүлгөн² ар тараптуу социологиялык изилдөөсүнө ылайык, Германия, Түркия, Түштүк Корея, Сауд Арабиясы жана Казакстан учурда Орусияда иштеп жаткан мигранттар үчүн эң жагымдуу 5 өлкөнүн катарына кирген. Европа өлкөлөрү, өзгөчө Орусиядагы окуялардан улам, жаңы мүмкүнчүлүктөрдү издеген Кыргызстандык эмгек мигранттары үчүн эң жагымдуу багыттардын бири болууда.

¹ 2024-жылдын 22-мартында Москва Крокус Сити Холлдун концерттик залында болуп өткөн терактын натыйжасында кеминде 145 адам каза болуп, 550дөн ашуун адам жарадар болуп, 1700дөн ашуун адам жабырлануучу деп таанылган. Кылмышка шектүүлөр «Виллоят Хорасан» радикал тобундагы Тажикстандын жарандары болуп чыккан.

² Тилектештик борбору.

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МИГРАЦИЯ

Эмгек миграциясы көп жылдардан бери, Кыргызстандын көптөгөн үй-бүлөлөрү үчүн жетиштүү турмушту сактоонун каражаты болуп келүүдө. Улуттук статистикалык комитеттин маалыматы боюнча, 2022-жылы Кыргызстандын жалпы калкынын саны 6 миллион 936,2 миң адамды түзгөн. Жалпы калктын санынын ичинен 1 млн 94,5 миң адам туруктуу жашаган жеринде убактылуу жок (эмгек мигранттары) болгон, бул өлкөнүн жалпы туруктуу калкынын 16%ке жакынын жана эмгекке жарамдуу калктын 28%ын түздү³. Жашаган жеринде убактылуу болгондордун эң көп саны Баткен, Жалал-Абад жана Талас облустарында катталган (жалпы сандын 20%дан ашыгы, эмгекке жарамдуу калктын 40% жана андан көп).

Калкты каттоого алуу учурунда 1 млн 94,5 миң адам убактылуу жок болгон, 964,6 миң адам же 88,1% жумушуна байланыштуу, 77,4 миң адам же 7,1% үй-бүлөлүк себептер боюнча, 41,4 миң адам же 3,8% - окууга байланыштуу жана 11,1 миң адам же 1,0% - башка себептерден улам туруктуу жашаган жеринде жок болгон⁴.

Убактылуу жок болгондордун жалпы санынын ичинен 876,9 миң адам же 80% өлкөдөн тышкары чыгып кеткен, ал эми 217,6 миң адам же 20% өлкө ичинде миграциялап жүрүшкөн. Өлкөдөн тышкары чыккандардын негизги бөлүгү – 872,9 миң адам, же 99,5% КМШ өлкөлөрүнө, ал эми 4 миң адам, же 0,5% КМШдан башка өлкөлөргө кетишкен. Калктын убактылуу чыгып кеткендери үчүн эң эле артыкчылыктуу өлкөлөрдүн катарында Орусия (870,3 миң адам), Казакстан (2,2 миң адам), Түркия (1,8 миң адам) болду. Бул сандар иш жүзүндөгү эмгек миграциясын толук чагылдырбайт, анткени эсептөөлөр чет өлкөдө жүргөнүнө 1 жылга чейинки жарандарга негизделди⁵.

Орусия биздин өлкөнүн убактылуу эмгек мигранттарынын олуттуу бөлүгүн кабыл алган өлкө. Олуттуу жумушчу агымынын Орусияга кетишине көптөгөн түрткүчтөр таасир этет. Бир жагынан, эмгек мигранттарынын келип чыккан өлкөлөрүндө эмгекке жарамдуу калктын олуттуу бөлүгүнүн чыгып кетишине демейдеги «сүрүп чыгаруучу» түрткүчтөр шыктандырат: өндүрүштүн жоктугу, айлык акынын төмөн деңгээли, жакырчылыктын жогорку деңгээли, жумушсуздук, эмгек ресурстарынын ашыктыгы. Башка жагынан алганда, Орусияда «тартуучу» түрткүчтөр бар: эмгек рыногунун кенендиги, экономикасынын өнүккөндүгү, көптөгөн тармактарда жана аймак-

тарда жумушчу күчкө болгон муктаждык, айлык акынын жогорку деңгээли, жашоонун сапатынын жакшылыгы, ошондой эле жеткиликтүү тил чөйрөсү (орус тили).

Азыркы учурда Орусиядагы мигранттардын көпчүлүгү жумушка орношууда көйгөйлөргө жана төмөн айлык маянага туш болгон айыл райондордон же кичине шаарлардан чыккан квалификациясы төмөн жумушчулар (1-сүрөт)⁶.

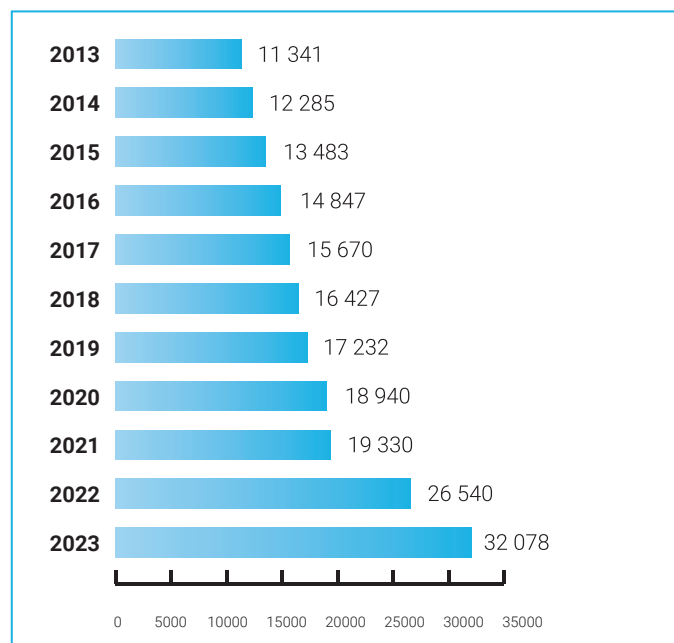
Ал эми Кыргыз Республикасындагы тышкы миграциянын эң башкы себеби – жакырчылык деңгээлинин өсүшү⁷. Кыргызстандын калкынын жакырчылыгын төмөндөтүүчү түрткүчтөрдүн бири бул мигранттардын акча которуулары. Мигранттардын жеткиликтүү жашоосуна акча которуулардын тийгизген таасири акча которууларды экономикага салым салуу катары салттуу кароонун себеби болуп калды. Мигранттардын үй чарбачылыгынын жалпы кирешесинин жарымынан көбүрөөгүн түзгөн акча которуулардын эсебинен, мигранттардын үй-бүлөлөрү, эмгек мигранттары болбогон үй-бүлөлөргө караганда, кыйла көбүрөөк камсыздалган. Кыргыз Республикасында 2023-жылы акча которуулардын ИДПдагы үлүшү 21%дан ашык болгон⁸.

⁶ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалыматы, 2023-ж.

⁷ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети, 2023-ж.

⁸ Дүйнөлүк Банктын «Миграция жана Өнүгүүгө» талдоо сереп салуусу, 2023. https://www.knomad.org/сайттар/демейки/файлдар/жарыялоо-документ/миграция_жана_иштепчыгуу_кыскача_38_июнь_2023_0.pdf

ДИАГРАММА 1. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ 2013-2023 ЖЫЛДАРДАГЫ ОРТОЧО АЙЛЫК АКЫ, КЫРГЫЗ СОМУ

³ 2022-жылдагы эл каттоонун маалыматы боюнча. <https://www.stat.kg/media/publicationarchive/d029839d-b662-42f1-bf1a-3eaa751331d6.pdf>

⁴ Ошол жерде.

⁵ Кыргыз Республикасынын 2022-жылдагы эл каттоосуна ылайык. <https://www.stat.kg/media/publicationarchive/d029839d-b662-42f1-bf1a-3eaa751331d6.pdf>

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МИГРАЦИЯЛЫК УМТУЛУУЛАРДЫН ӨЗГӨРҮШҮ

COVID-19 пандемиясы жана анын эмгек мигранттарына тийгизген кесепеттери, ошондой эле Чыгыш Европа жана Борбор Азия аймактарындагы геосаясий окуялар акча которуулардан көз каранды болгон Кыргызстандын экономикасын сезилээрлик солгундатты. Мисалы, Украина менен согуштун башталышына жооп катары Орусияга каршы эл аралык санкциялар Орусияда иштеген Кыргызстандык эмгек мигранттарынын айлык кирешесин 29%га төмөндөттү⁹; рублдин девальвациясы; ошондой эле негизинен, эркектердин арасында согушка чакыртуу жарыяланышына байланыштуу, мажбурдуу кайтып келүү миграциясы өлкөдөгү жакырчылыктын деңгээлине таасирин тийгизди. Бул акыркы 2 жыл бою 33% деңгээлде жогорку көрсөткүчтү сактап келатат (Диаграмма 2).

Көп жылдардан бери биринчи жолу Орусияга узак мөөнөттүү эл аралык миграцияга келип катталган мигранттардын саны 2023-жылдын биринчи үч чейрегинде 412 миң адамды түзгөн, 2022-жылдын ушундай эле мезгилине салыштырмалуу олуттуу кыскарганын көрсөтөт (20%дан ашык) бул мезгилде 524 миң адам келгени катталган. Ошол эле учурда 2022-жылдын ушундай эле мезгилине салыштырмалуу 2023-жылдын биринчи үч кварталында Түркмөнстандан башка, бардык коңшу өлкөлөрдөн келип, катталгандыгынын саны азайган¹⁰.

⁹ «Россияга каршы экономикалык санкциялардын кыргызстандык мигранттардын эмгек укуктарына тийгизген таасири» 2022, «Инсан-Лейлек» коомдук фонду https://kyrgyzstan.fes.de/fileadmin/user_upload/ru_sanction_impact_on_imigrants.pdf

¹⁰ 2023-ЖЫЛДЫН I - III КВАРТАЛЫНДА ОРУСИЯДАГЫ КАЛКТАРДЫН ЭЛ АРАЛЫК МИГРАЦИЯСЫНЫН УМТУЛУУЛАРЫ, Е.Т. Гайдаров атындагы Экономикалык Саясат Институту [za-i-iii-kvartaly-2023-goda%20\(1\).pdf](https://www.economicpolicy.kg/ru/2023-goda%20(1).pdf)

Бир нече абдан маанилүү катаал түрткүчтөр мындай өзгөрүүлөргө себеп болгон:

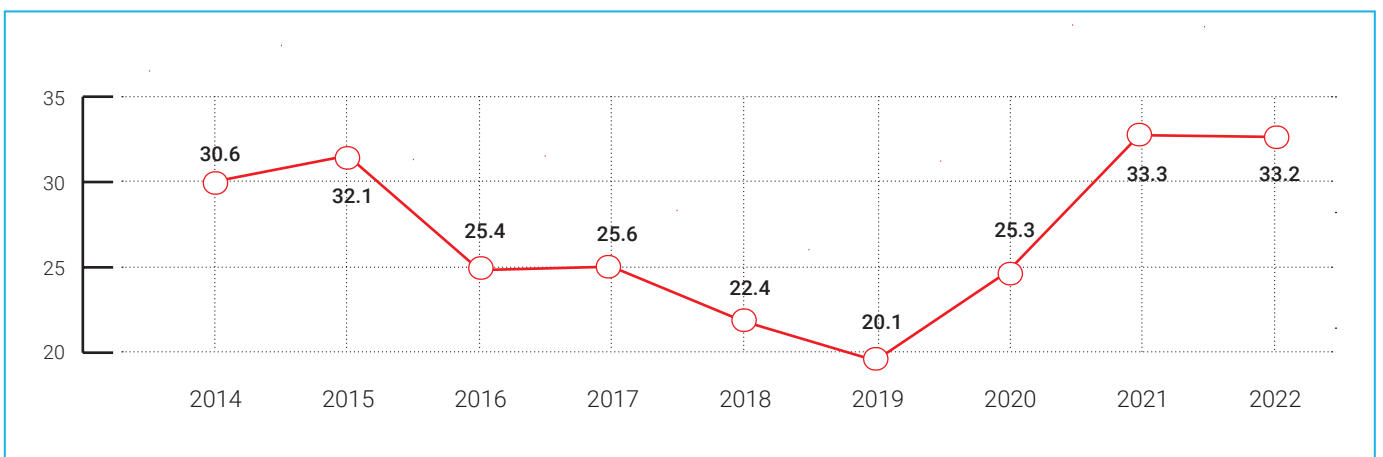
1. Санкциялар жана экономикалык каатчылык

Украинага каршы аскердик агрессияга жооп иретинде бир катар өлкөлөрдүн бир катар экономикалык санкцияларынын киргизилиши Орусиянын ички экономикасына олуттуу таасирин тийгизди. Көптөгөн борбор азиялык мигранттарды иштеткен миңдеген эл аралык компаниялар да Орусия рыногун таштап, өз кызматкерлерин айлык акысы жок өргүүгө жөнөтүштү. Каатчылыкты биринчилерден болуп эмгек мигранттары сезишти, алардын 34%ы акча которуулардын олуттуу кыскарышын баштан кечирди, ал эми кээ бирлери жумушка орношуу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугунан үйлөрүнө кайтууга аргасыз болушту. Орусиядагы экономикалык каатчылык мигранттардын эмгек укуктарынын бузулушунун олуттуу өсүшүнө алып келди. Мындай түрткүчтөрдүн баары мигранттардын жана алардын үй-бүлөлөрүнүн абалын начарлатты¹¹. Миграциялык каттоого туруунун татаал жол-жоболорунан улам Орусияда мыйзамсыз түрдө иштеп жүргөн мигранттарга бул өзгөчө сезилээрлик болду.

Статусу жөнгө салынбаган мигранттардын абалы, адеп-абийирсиз жумуш берүүчүлөр тарабынан болуучу мыйзам бузуулардын алдында аларды алсыз кылып жана корголбогондукка алып келет. Көбүнчө, өлкөгө келүүсү эмгек келишимдерин түзбөстөн жумушчулардын эмгегин пайдаланууга аракет кылган, белгиленген квоталарды эсепке албастан кылмыштуу аракеттенген жумуш берүүчүлөрдүн алдоосу менен коштолуп көйгөйдү

¹¹ «Инсан-Лейлек» коомдук фондунун изилдөөлөрү: «Россия Федерациясына каршы экономикалык санкциялардын Кыргызстандын эмгек мигранттарынын абалына тийгизген таасири», 36-б.

ДИАГРАММА 2. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ 2012-2022 ЖЫЛДАРДАГЫ ЖАКЫРЧЫЛЫКТЫН ДЕҢГЭЭЛИ, %.

түзөт. Жыйынтыгында бул негизги укуктардын одоно бузулушуна, ал тургай анын жүрүү эркиндиги чектелишине, маяна акысы төлөнбөй калышына, начар шарттарда жашашына, ур-токмокко алынышына, өмүрүнө коркунуч келтирилишине, кемсинтүүлөргө ж.б. алып келет. Эмгек акынын убагында берилбегендиги же башында макулдашылган өлчөмү төлөнбөгөндүгү эң эле көп кездешүүчү мисал боло алат. Жогоруда айтылган көйгөйлөрдүн баары көп жылдар бою эмгек мигранттарын өз өлкөсүнүн паспортторунан баш тартып Орусиянын жарандыгын алууга аргасыз кылып келген.

2. Аскердик мобилизация, эмгек мигранттарын Украинадагы согушка тартуу

Экономикалык каатчылыктан тышкары, Украинадагы согуштан улам Орусиянын жүргүзгөн аскердик саясаты дагы Кыргызстандык мигранттардын санынын азайышына таасир этти. Украинада согуш башталгандан тартып орус бийлиги чет элдик жалдангычтарды тартуу боюнча, анын ичинде Борбор Азиядан келген эмгек мигранттарынын арасында да, ири көлөмдүү иш-аракеттерди жүргүзүп келет.

Изилдөөлөргө ылайык, Борбор Азия өлкөлөрүнөн келген эмгек мигранттарын согуштук аракеттерге катышууга тартуу үчүн, рекруттардын мечиттерге келиши, ал эми миграциялык борборлордо кызматкерлер, чет элдиктерге орус армиясында кызмат өтөөнү сунушташы сыяктуу, орус бийлигинин көптөгөн аракеттерди көргөнү аныкталган. Орус бийлиги катардагы күч түзүмдөрүн мүмкүн болушунча мигранттар менен толтуруу үчүн бардык тарткылыктуу чараларды түздү. Мисалы, алар рубльга ооштурганда 2390 доллар өлчөмүндөгү бир жолку төлөмдү жана айына (рубль менен) 4160 долларга чейинки маяна төлөнөөрүн убадалашууда. Мындан тышкары, Орусия орус армиясында кызмат өтөөгө келишим түзгөндөрдү орус жарандыгына тездетилген түрдө алуу боюнча мыйзамдарына түзөтүүлөрдү киргизишти. Албетте, жогорку айлык маяна жана Орусиянын жарандыгын тездетилген түрдө алуу мүмкүнчүлүгү, согуштун кесепетинен улам оор турмуштук кырдаалга туш болгон көптөгөн мигранттарды кызыктырышы мүмкүн¹². Кошумчалай кетсек, Орусиянын Мамлекеттик Думасы 2024-жылдын 31-июлунда кабыл алган жаңы мыйзамына ылайык, жаңыдан кабыл алынган орус жарандары дароо аскердик каттоого турушу керек¹³. Статистикалык маалыматтарга ылайык, бул мыйзам биринчи кезекте Борбор Азиядан чыккандарга багытталган – акыркы жылдарда так ушулар, Орусиянын жарандыгына талапкер болгондордун басымдуу бөлүгүн түзөт.

3. Эмгек мигранттарга карата Орусия миграциялык саясатын катаалдаштыруусу

Орусияда акыркы жылдары миграциялык каттоого алуу, жашоого жана иштөөгө уруксат берүү, бул чөйрөдөгү кызмат көрсөтүүлөрдү электрондук форматка өткөрүү боюнча так эрежелерди иштеп чыгуу, «кооптуу илдеттерге» чалдыккан чет элдик жарандарды Орусия Федерациясынын аймагына киргизүү жана алардын медициналык реабилитацияланышы, кылмыштуулукка каршы күрөшүү жана ушул сыяктуулар менен байланышкан маселелерди жөнгө салуу боюнча чаралар көрүлүп жатат.

Кыргыз Республикасы ЕАЭБдин курамына киргенине карабастан, Орусияда иштеп жүргөн Кыргызстандын жарандары белгилүү бир көйгөйлөргө туш болуп жатышканын белгилей кетүү керек. Орусия Федерациясында миграциялык мыйзамдарга киргизилген акыркы өзгөртүүлөрү иш жүзүндө алардын абалын татаалдаштырды. 22-мартта Москвада жүздөгөн адамдардын өмүрүн кыйган теракт миграция саясатынын катаалдашына өзгөчө таасир этти. Террористтердин тобу негизинен Тажикстандын жарандары, алардын арасында кыргыз паспорту менен жаран бар болгон. Теракт жана анын жалпыга маалымдоо каражаттарында өзгөчө бир түрдүү чагылдырылышы орус коомчулугунда ксенофобиялык жана антимигранттык маанайлардын күчөшүнө алып келди. Ошентип такси кардарлары улут таандыгы үчүн тажик айдоочулар менен жол жүрүүдөн баш тартышкан. Бир катар шаарларда мигранттарга каршы полициялык рейддер өткөрүлүп, өлкө боюнча мигранттарга карата зордук-зомбулук көрсөтүлгөн учурлар көбөйгөн. Ири шаарларда «Антимигрант» операциясы өткөрүлүп, анын жүрүшүндө Орусияда жүрүүгө укугу болбогон мигранттарды массалык түрдө кармоо жана депортациялоо жүргүзүлгөн. Ири аэропорттордо Борбор Азия өлкөлөрүнөн келген учак каттамдары кармалып, документтери катуу текшерилип, жүргүнчүлөр бир нече күнгө чейин үйлөрүнө кете алышкан эмес. Орусиянын ондон ашык аймактарында такси, жүк ташуу, айыл чарба жана башка ушул сыяктуу чөйрөлөрдө мигранттардын иштешине чектөөлөрдү киргизилген.

Эмгек мигранттары жашаган жана иштеген объектерде өткөрүшкөн «рейддерин» көргөзмө кылып, мигранттарга каршы маанайды социалдык тармактар менен медиа аркылуу үгүттөгөн «Орус коомчулугу», «Түндүк адамы» сыяктуу улутчул уюмдардын жандануусунун күчөшү өзгөчө тынчсызданууну жаратат. Мисалы, 2024-жылдын январында Екатеринбургтагы курулуш объектисинде мигранттарга каршы ири рейд уюштурулуп,

¹² «Россиядагы аскердик мобилизациянын Кыргызстандын эмгек мигранттарынын абалына тийгизген таасири», 2023, «Инсан-Лейлек» КФ, https://kyrgyzstan.fes.de/fileadmin/user_upload/_RU_war_impact_on_imigrants.pdf

¹³ Би-Би-Си макаласы, <https://www.bbc.com/russian/articles/cv2gx42ypngo>

анда ФККнын, Орусиянын гвардиясынын, Ички иштер министрлигинин жана прокуратурасынын кызматкерлери, ошондой эле жергиликтүү «Орус коомчулугунун» өкүлдөрү катышышкан. Дал ушул «коомдоштор» өз каналына рейд учурунда тартылган видеону жайгаштырышкан, анда курулушта иштеген жумушчулар укук коргоо органдарынын көзөмөлү астында бир катарда басууга аргасыз болгондугу көрсөтүлгөн. Бул коомчулукта нааразылык жаратып, ага Кыргызстандын Тышкы иштер министрлиги (видеодогу үч жумушчу Кыргызстандын жарандары), орусиялык күч түзүмдөрүнүн иш ыкмаларын «кадыр-баркты кемсинтүүчү» деп жооп кайтарып таасир эткен¹⁴.

Ал арада орусиялык саясатчылар мигранттардын жүрүүсүнө толук көзөмөл жүргүзүүнү камсыз кыла турган мигранттын санарип профилинен тартып, алардын үй-бүлөсү менен кошо кирүүсүнө тыюу салууга чейинки, мигранттардын Орусияда болушун катаалдаштыруу боюнча ар түрдүү чараларды киргизүүнү сунуштап жатышат. 2024-жылдын июль айында Мамлекеттик Дума экинчи окууда «Чет элдик жарандардын Орусия Федерациясына кирүү (чыгуу) жана болуу (жашоо) шарттары жөнүндө» мыйзам долбоорун кабыл алган. Бул аткарылышы таптакыр мүмкүн эмес болгон көптөгөн ченемдерди камтыган чоң документ, атап айтканда:

- Орусия Федерациясынын ички иштер министрлиги, мигранттардын улуттук паспортунун ордуна Орусиядагы алардын өздүгүн тастыктаган документ берүүнү пландаштырууда. Документ мигранттын Орусиядагы статусу жана ал жөнүндө бардык маалыматтарды камтып, универсалдуу болууга багытталган;
- Бир жылдын ичинде жалпы эсептегенде 30 күндөн ашкан мөөнөткө киргенде мигрант «Орусияга ак ниеттик менен карап, ага баш ийүүчүлүк келишимине» кол коюуга милдеттендирилет, анда ал «Орусия элдеринин улуттук каада-салттары жана үрп-адаттары менен мыйзамдарын сактоого милдеттенме алат» (алардын тизмеси берилген эмес);
- Мигрант тарабынан же бул мигрантка карата башка адамдар тарабынан кандай гана болбосун мыйзам бузуу болгон учурда, кайсы полиция кызматкери болбосун, мигранттарды «көзөмөлдө болуу «чыгарып жиберүү» режимине» коюуга укуктуу болот. Башкача айтканда, участкалык

милиция кызматкеринин уруксатысыз мигрант катталган жеринен тышкары чыгууга укугу жок болот;

- Жумуш берүүчүлөр мындан ары мигрантты расмий түрдө жумушка ала алышпайт. Жумуш берүүчүлөр атайын электрондук реестрге жарандыгына карата талаптарды көрсөтүү менен бош жумуш орундарды жайгаштыруу аркылуу, ар бир мигрантты ар бир бош жумуш орунга алуу үчүн уруксат алышы керек болот жана ар бир бош жумуш орун жактырылышы керек болот;
- Мыйзам долбоорунда соттун чечимсиз эле, Орусиянын аймагына кирүүгө өз билемдик менен тыюу салуулар каралган.

Азыр, башталгыч жана орто мектептерге кабыл алууда мигранттардын орус тилин билүү деңгээлин текшерүүнү милдеттендирген мыйзам долбоорун Орусиянын Мамлекеттик Думасы иштеп чыгууда. Башкача айтканда, эгер бала текшерүүнү тапшыра албай калса, анда ал такыр эле Орусияда орто билимди ала албай калышынын ыктымалдуулугу бар¹⁵. Биздин оюбуз боюнча, бул демилге, эмгек мигранттарынын балдары орус коомчулугуна натыйжалуу аралашып кетишинин ордуна, алардын обочолонушуна, өспүрүмдөрдүн арасында кылмыштуулуктун көбөйүшүнө көмөк болуп жана балдардын эмгеги эксплуатацияланышынын тобокелдигин жаратат.

Борбор Азиялык эмгек мигранттарынын киришине жана иштешине чектөө койгон Орус бийлиги тарабынан кабыл алынып жаткан чаралар, кадрлардын кескин жетишсиздигин башынан өткөрүп жаткан Орусиянын эмгек рыногундагы учурдагы кырдаалына тескерисинче, карама-каршы келет. Орусиянын Илимдер Академиясынын Экономика институтунун маалыматына ылайык, 2023-жылы Орусияда кадрлардын жетишсиздиги 4,8 миллиондон ашык адамды түздү¹⁶ жана өлкөнүн экономикасынын өсүшүн токтоткон түрткүч болду.

Мындай өзгөртүүлөрдүн баары, жумушка орношуу үчүн Европа өлкөлөрүн кыйла жагымдуу катары көрүүсүнө, кыргызстандыктардын арасындагы миграциялык умтулууларга таасир этти. Ошондуктан, Европадагы эмгек мигранттарынын абалын изилдөө бүгүнкү күндө актуалдуу болуп жатат.

¹⁴ Би-Би-Синин макаласы, 2024-жылдын 7-июнунда, <https://www.bbc.com/russian/articles/cxrrd7x0353o>

¹⁵ Парламенттик гезит, 28-июнь, 2024-жыл, <https://www.pnp.ru/social/ldpr-predlozhiba-proveryat-russkiy-yazyk-u-detey-migrantov-pered-priemom-v-shkolu.html>

¹⁶ Ахапкин Н.Ю. «Санкциялык чектөөлөрдүн шартындагы Орусия экономикасы: динамикасы жана түзүлүштүк өзгөрүүлөрү», 22-бет. <https://vestnik-ieran.ru/index.php/component/jdownloads/send/19-2023-n6-articles/136-vart-2023-6-67-25>

ИЗИЛДӨӨНҮН МЕТОДОЛОГИЯСЫ

Изилдөөнүн негизги максаты – Европа багытына басым жасоо менен Орусиядагы кыргызстандык мигранттардын миграциялык умтулууларындагы өзгөрүүлөрдү изилдөө. Ошондой эле, алар Европа биримдигиндеги кайсы өлкөгө бараарын жана кандай каналдарды колдонушарын, жана бет алган өлкөгө бара жатканда кандай кыйынчылыктарга туш болушаарын аныктоо.

Изилдөөнүн максаттары:

1. Талдоо 1) Орусиядагы кыргыз мигранттарынын иш багыттарын диверсификациялоонун себептери жана 2) Европага бет алган Орусиядагы кыргыз мигранттары колдонгон маршруттарды жана каналдарды аныктоо;
2. Кыргыз эмгек мигранттары Орусия жана ЕБ өлкөлөрүндө жумуш издөөдө туш болушкан негизги көйгөйлөрдү аныктоо.
3. Мигранттардын бул тобунун мамлекеттик жана коммерциялык эмес түзүмдөр көрсөтүүчү коопсуз миграциялык кызматтарына жеткиликтүүлүгүн баалоо;
4. Кыргыз мигранттары эмгектенген Европадагы экономиканын негизги тармактарын аныктоо;
5. Алардын бүгүнкү күндөгү муктаждыктары менен күтүүлөрүнө баа берүү;
6. Европага жол тарткан Орусиядагы кыргыз мигранттарынын эмгек укуктары бузулушунун алдын алуу жана кесепеттерин жумшартуу боюнча пландарды иштеп чыгуу үчүн мамлекеттик органдарга берилүүчү сунуштамаларды иштеп чыгуу.

Жалпысынан Европада жигердүү эмгектенген Кыргызстандык 157 мигрант, жумуш менен камсыздоо боюнча 8 жеке агенттиктин өкүлдөрү катышты. Ошондой эле команда Кыргызстандын Германиядагы элчиси Өмүрбек Чиркешович Текебаев менен да маек курду.

Сезимтаанымдык маалымат чогултуу мезгили:
2024-жылдын март-июль айлары.

Маалымат чогултуу шаймандары:

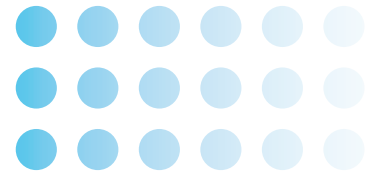
1. Кеңселик изилдөө: Кыргызстандагы жана кабыл алуучу өлкөлөрдөгү миграциялык кырдаалга баа берүү, миграциялык умтулуулардын өзгөрүшү. Борбор Азиялык эмгек мигранттарынын Орусиядагы жана Европадагы абалына баа берүү боюнча актуалдуу изилдөөлөргө талдоо жүргүзүлдү. Жергиликтүү жана эл аралык жумуш менен камсыздоо боюнча жеке агенттиктердин ишмердүүлүгүнө өзгөчө көңүл бурулду.
2. Орусияда эмгек миграциясында жүргөн жана Украинада согуш башталгандан кийин Европа өлкөлөрүнө эмгек миграциясына кеткен эмгек мигранттарынын онлайн сурамжылоосу. Сурамжылоого 149 адам катышкан.

Сурамжылоо онлайн Google формасы аркылуу жүргүзүлгөн. Чет өлкөдөгү мекендештерди табуу үчүн, Орусиядагы жана Европадагы кыргыздардын диаспоралык уюмдары – Орусиядагы – «Кыргыз Биримдиги», Мигранттардын профсоюзу, Польшадагы – «Данакер», Кыргыз Республикасынын Европадагы элчиликтери жана консулдуктары, социалдык тармактар жана топтор (KyrgyzClub - Германия), ошондой эле жеке байланыштардын мүчөлөрү

тартылды. Катывуучуларга 5-10 мүнөттүн ичинде кыска анкетанын суроолоруна жооп бере алгыдай шилтеме жөнөтүү аркылуу болду.

1. Европада эмгек миграциясында жүргөн 5-8 респонденттен турган фокус-топтордо 2 талкуулоо болду (изилдөө тобу фокус-группаларды өткөрүү жана тереңдетилген маектешүүлөрдү алуу үчүн Берлинге барып келишти). Алар ошондой эле, онлайн сурамжылоого катышкандардын ичинде болушту. Талкуулоонун жүрүшүндө катышуучулар өздөрүнүн миграциялык сапары жөнүндө тажрыйбалары, билимдери жана жеке ой-пикирлери, миграцияга даярдануудагы, миграция процессиндеги жана көздөгөн өлкөлөргө жеткенден кийинки негизги ийгиликтери, тоскоолдуктары жана кыйынчылыктары менен бөлүшүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушту.
2. Изилдөө тобу ошондой эле Европада иштөөнү каалаган кыргызстандык мигранттарга сунушталган шарттарды, жумушка кабыл алуу процессин, мигранттар үчүн эң популярдуу багыттарды жана алар иштеген экономика тармактарын, ошондой эле ийгиликтерди жана алардын күнүмдүк иштеринде кездешкен мүчүлүштүктөрдү/көйгөйлөрдү түшүнүп билүү үчүн жергиликтүү жумуш менен камсыздоо боюнча 5 жеке агенттиктердин өкүлдөрү менен маектешүү өткөрдү.
3. Мындан тышкары, жеке агенттиктерге алданып калган мигранттар менен эмгек укуктарынын бузулушу, ошондой эле Евробиримдикке миграциялоонун ийгиликтүү учурлары жөнүндө тереңдетилген маектешүүлөр өткөрүлгөн. Ар биринин узактыгы 20 мүнөттөн ашпаган тереңдетилген маектешүүгө 8 мигрант катышкан.

РЕСПОНДЕНТТЕР ЖӨНҮНДӨ ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ

Бул изилдөөгө катышкан респонденттердин жалпы саны 157 респондентти түздү (8и ТМге, онлайн сурамжылоого жана ФТТга 149у катышкан). Алардын 135и изилдөө мезгилинде Европа аймагында болушкан. Респонденттердин жалпы санынын 61%ы мындан мурун Орусияда эмгек миграциясында болуп келишкен.

Онлайн сурамжылоонун жыйынтыгы

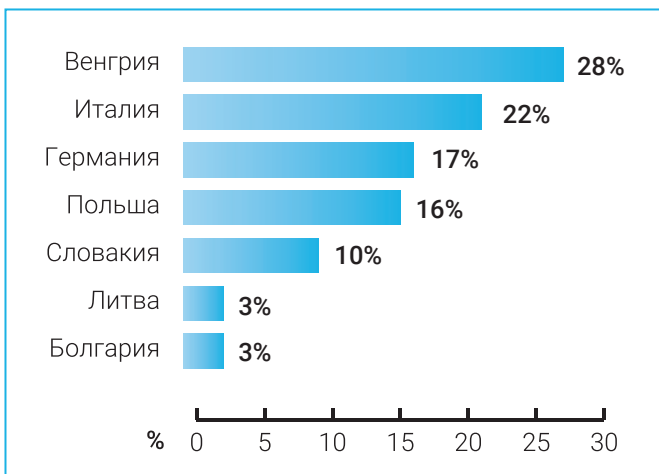
РЕСПОНДЕНТТЕРДИН СОЦИАЛДЫК-ДЕМОГРАФИЯЛЫК МААЛЫМАТТАРЫ

Google формалары аркылуу жалпысынан 149 адам сурамжылоого алынган. Эркек жана аял респонденттердин саны дээрлик бирдей болду: эркектер 56% жана аялдар 44%ды түздү.

Сурамжылоого учурда Венгрияда (28%), Италияда (22%), Германияда (17%), Польшада (16%) жана Словакияда (10%), Литвада (3%) жана Болгарияда (3%) эмгектенип жүрүшкөн Кыргызстандык мигранттар катышкан. Сурамжылоого катышкандар 21 жаштан 55 жашка чейинки ар кандай курактын өкүлдөрү болгон.

Сурамжылоодо жаштар басымдуулук кылган, негизинен жашы 20дан 29га чейин – 32% жана 30дан 39 жашка чейинкилер – 32%. Жаштар улуураак адамдарга караганда көбүрөөк ийкемдүүлүк, мобилдүүлүк жана жаңы жерге көнүшүү жана жаңы тилдерди үйрөнүү жөндөмдүүлүгүнөн улам жаңы өлкөлөргө оңойчулук менен кете беришинин

ДИАГРАММА 3. ОНЛАЙН СУРАМЖЫЛООНУН РЕСПОНДЕНТТЕРИНИН ГЕОГРАФИЯЛЫК ЖАЙГАШКАН ЖЕРИ %

көрсөткүчү болушу мүмкүн. Белгилей кетсек, кээ бир Европа өлкөлөрүнө эмгек миграциясына кетүү үчүн тилди билүү, жумушка тандалып алынуунун дээрлик негизги ченеми болуп саналат. Миграция агымы негизинен жаш жигиттерден турганы менен, мигранттардын арасында аялдардын саны көбөйдү. Жаш эркектер менен аялдар эмгек миграциясына бирдей деңгээлде кетишет, ал эми 20 жаштан 29 жашка чейинки курак категориясында жаш жигиттерге (13%) караганда, жаш кыздар (19%) басымдуулук кылат. Булар негизинен жай мезгилинде сезондук жумушка кетүүчү студенттер. 30 жаштан 39 жашка чейинки курак категориясында аялдарга (7% гана) караганда, эркектер (25%) басымдуулук кылат.

Айгерим, 21 жашта, ТМ: «Мен И. Раззаков атындагы КМТУнун Кыргыз - Герман институтунда окуйм. Жыл сайын Германияга жайкысын иштегени келем. Мен үч жылдан бери немис тилин окуп үйрөнүп жатам. Бул мен үчүн тил билимимди өркүндөтүү, ошондой эле университетте контракт төлөө үчүн жакшы маяна акы алууга жакшы мүмкүнчүлүк... Германия мен үчүн ар дайым чоң кыял болуп келген».

Кыргыз коомунун менталитетине ылайык, эркек мигранттар үй-бүлөлүк турмушту улагандан кийин узак мөөнөттүү эмгек миграциясына кетүүгө аракет кылышат. Көбүнчө аялдары күйөөсүнүн ата-энеси менен калышат. Бардык Европа өлкөлөрүндө үй-бүлөдө кызматкер болуп иштөөгө

ДИАГРАММА 4. ЖЫНЫСЫ БОЮНЧА % АЙКАЛЫШТА БӨЛҮШТҮРҮЛГӨН, КАТЫШУУЧУЛАРДЫН ЖАШ КУРАГЫ.

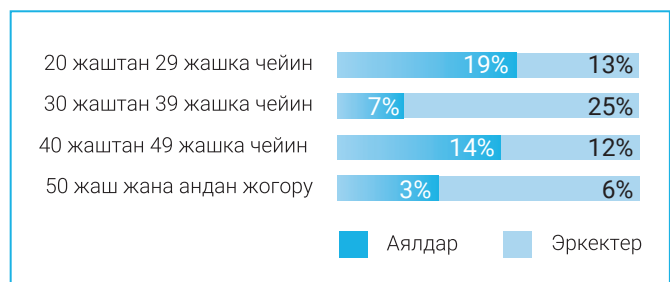
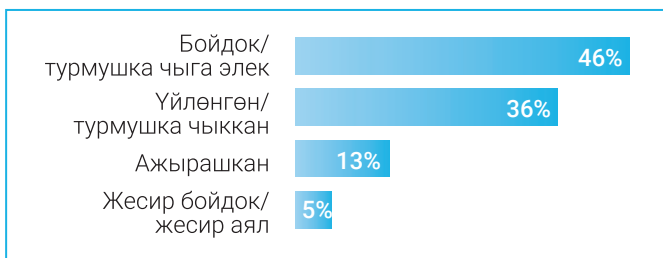

ДИАГРАММА 5. РЕСПОНДЕНТТЕРДИН ҮЙ-БҮЛӨЛҮК СТАТУСУ, %

жогорку суроо-талап жараткан негизинен, 40 жаштан 49 жашка чейинки курак категориясында, тескерисинче, аялдар басымдуулук кылат (14%). Атап айтканда, аялдар үй кызматчысы катары жана улгайган жана оорукчан карыларды багуу үчүн камкорчу болуп иштешет.

Респонденттердин орточо жашы 31 жашты түздү. Демек, бул изилдөө Европадагы негизинен жаш эмгек мигранттарынын көз карашын чагылдырганын көрсөтүп турат.

Респонденттердин көпчүлүгү (46%) үй-бүлөлүк мамилелерде, алардын 16%ы гана эмгек миграциясына «күйөөсү/аялы менен» жана «күйөөсү/аялы жана балдары менен» келишкенин айтышкан.

ФТТнын катышуучусу, Айбек, 31 жашта. «Мен Венгрияда иштегениме 5 ай болду. Тилекке каршы, азырынча үй-бүлөм менен келүүгө мүмкүн эмес. Анткени кичинекей балдарыбыз бар. Ал эми бул жерде жумуш берүүчүбүздүн жатаканасында жашайбыз. Алардын үй-бүлөлөрү жок. Ал эми өз алдынча батирди ижарага алуу өтө кымбат, анда акча топтой албай каласың».

ФТТнын катышуучусу, Мукарам, 41 жашта. «Мен эки жыл мурун Палермо (Италия) кам көрүүчү, багуучу болуп ишке орношком. Мен бул жерде өзүм элемин. Мени бул жерде 10 жылдан ашык жашап, иштеген бир досум чакырган... Бишкектен ипотекага батир алгандыктан, үйгө азырынча кете албайм... Жолдошум экинчи категориядагы ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адам, ал эми балдарыбыз мектепте окушат...».

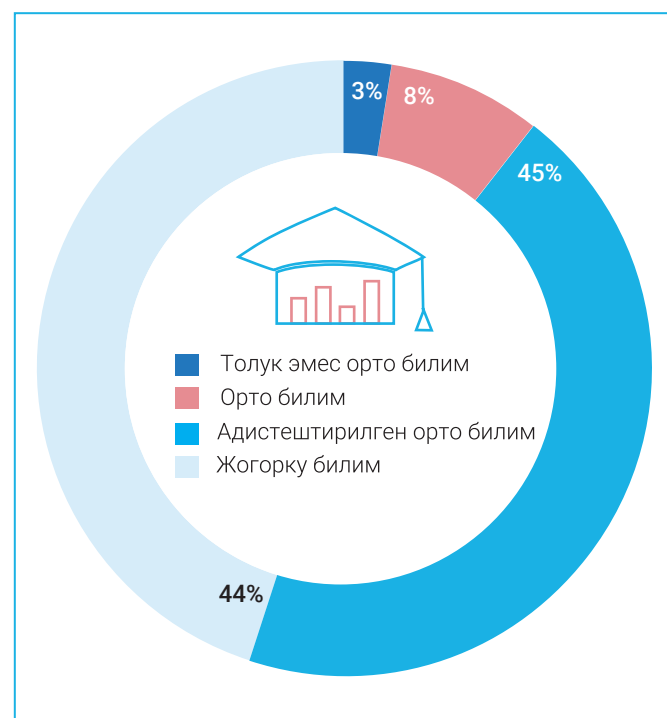
БИЛИМ ДЕҢГЭЭЛИ

Кыргызстандык эмгек мигранттарынын билим деңгээли жетишээрлик жогору. Сурамжылоого катышкандардын 45% жогорку, 44% адистештирилген орто, 8% орто жана 3% толук эмес орто билими бар. ФТТнын маалыматтары жана тереңдетилген маектешүүлөр көрсөткөндөй, мигранттардын билимдүүлүгүнүн жогорку көрсөткүчтөрүнө карабастан, алардын көбү төмөн квалификациялуу жумуштарда иштешет.

Жибек, 30 жашта: «Мен Ж.Баласагын атындагы КУУнун эл аралык мамилелер факультетин бүтүргөм. Окуу учурунда мен англис тилине басым жасап, чет тилдерин терең үйрөндүм. Англис тилин билгенимдин аркасында Польшада фирмалык кийим дүкөнүндө кеңешчи болуп көп убакыт иштедим. Тилекке каршы, бул жерде менин кесибим көп талап кылынбайт. Учурда кыймылсыз мүлк агенттигинде риэлтор болуп иштейм. Азыр эми поляк тилинде эркин сүйлөй алам».

ДИАГРАММА 6. РЕСПОНДЕНТТЕРДИН БИЛИМ ДЕҢГЭЭЛИ, %

МИГРАЦИЯЛЫК ТАЖРЫЙБА

Жумуш менен камсыздандыруу чөйрөсү

Бул изилдөөгө катышкан мигранттардын көпчүлүгү, транспорт чөйрөсүндө – 19% (жүк ташуучу, такси жана автобустардын айдоочулары ж.б.), экинчи орунда өнөр жай чөйрөсүндө – 14% (завод, өнөр жай ишканалары), коомдук тамактануу чөйрөсүндө – 12% (кафе, ресторан, бистро ж.б.), жеке иш менен камсыз кылуу - 11% (багуучу, кам көрүүчү, үй жумуш кызматчылары ж.б.), соода-сатык чөйрөсүндө - 11% (сатуучулар, кассирлер, консультанттар), айыл чарба - 9%, тейлөө чөйрөсү - 9%. , андан ары төмөндөө иретинде медицина, курулуш, IT жана башка чөйрөлөрдө иштешет.

Кыргызстандык эмгек мигранттары, айрыкча эркектер арасында көбүнчө жүк ташуучу компанияларда, өнөр жай ишканаларында, айыл чарбасында, логистикалык борборлордо жүктөгүч, таңгактоочу, этикеткалоочу ж.б. катары жумушка орношушат. Ал эми аялдар көбүнчө коомдук тамактануу, соода-сатык жана үй тиричилик жумуштарында иштешет.

Майрамбек, 41 жашта: «Украинада атайын аскердик операциянын башталышы жана санкциялар менен Орусиядагы кирешибиз бир топ кыскарды. Ал жерде жүк ташуучу ишканада айдоочу болуп иштешчүмүн. Жада калса Орусиянын жарандыгын алайын деп жаткам. Бирок кийин мен Орусияда кылаарга эч нерсем жок деп чечтим: тынымсыз текшерүүлөр, миграциялык эрежелер такай өзгөрүп турат, рейддер. Ал жерде (Москвада) мага Литвадан жумуш табууга жардам берген, жумушка орноштуруучу жеке агенттикке арыз калтырдым. Азыр мен жүк ташуучумун. Бүт Европа боюнча каттайм. Мен айлык маянама нааразы эмесмин. Эң негизгиси мага эч ким тийишпейт».

Респонденттердин жалпы санынын 61%ы мындан мурда Орусияда эмгек миграциясында болушкан. Респонденттердин арасында эмгек миграциясында болгондугу орточо стажы 2 жылды түздү.

ДИАГРАММА 7. ИЗИЛДӨӨГӨ КАТЫШКАН МИГРАНТТАРДЫН ИШ МЕНЕН КАМСЫЗ БОЛГОН ЧӨЙРӨЛӨРҮ, %.

Кыймат, 27 жашта: «Мектепти аяктагандан кийин эле дароо апам менен Орусияга иштегени келгем... 7 жыл ар кайсы жерде иштедим. Эмгек мигрантынын баардык кыйынчылыктарын, тыгындуу жолун билем десем болот... 2023-жылы санкциялардын айынан экөөбүз тең жумушсуз калдык... Ал жакта (Орусияда) болуп жаткан кырдаалды түшүнүп, апам экөөбүз акча табуу үчүн башка өлкөгө кетүүнү чечтик жана Интернетте «Венгрияга жумушка чакырабыз» деген жарнаманы көрүп калдык. Орусиядагы ишке орноштуруучу жеке агенттиктердин кызматынан пайдаланып, биз Венгрияга келдик жана учурда Будапешттеги LIDL гипермаркетинде иштеп жатабыз».

Иш менен камсыз кылуу географиясы

Биздин сурамжылоого ылайык, Орусиядагы кыргызстандык мигранттардын басымдуу бөлүгү Европанын төмөнкү өлкөлөрүнө жол тартышкан: 14% Венгрияга, 12% Италияга, 9% Польшага, 4% Словакияга, 1% Литвага жана 2% Болгарияга. Германияда сурамжылоого алынган мигранттардын арасында Орусияда иштеген мигранттар болгон эмес (8-диаграмма). Бул, акыркы мезгилге чейин тил билбесе жана кесиптик билими болбосо Германияга кирүү мүмкүн эмес болгондугуна байланыштуу болуш керек.

Германия Кыргызстандык эмгек мигранттары үчүн эң популярдуу багыттардын бири. 2023-жылы эле 2118 адам Германияга иштегени барышкан, алардын көбү ишке орноштуруучу жеке агенттиктердин кызматынан колдонушкан. Биздин сурамжылоодо Германиядагы эмгек мигранттар бардык респонденттердин 17% түзгөн,

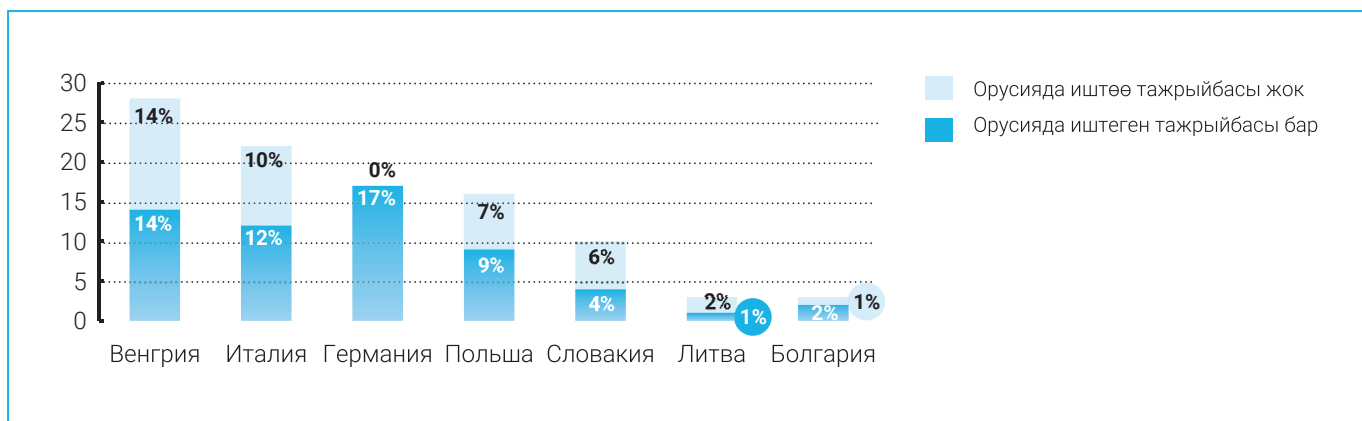
алардын арасында 20 жаштан 30 жашка чейинки жаштар басымдуулук кылат (94%). Көпчүлүгү тил билген студенттер жана университеттердин жаңы бүтүрүүчүлөрү.

Адылбек, 24 жашта: «Мен ветеринармын. 2022-жылы К.И.Скрябин атындагы Кыргыз агрардык университетин аяктап, өз кесибим боюнча тажрыйба топтоп, бир аз акча табуу үчүн чет өлкөгө барууну чечтим. Мен бир нече жыл немис тилин үйрөндүм. Быйыл мен Германиянын Бавария штатында, Боргей провинциясында жайгашкан Конценберг аттуу кичинекей айылдагы фермада иштедим. Менин жумушум чакан мал фермасында болду. Мага 300 баш бодо малды тоюттандыруу, саап алуу, багуу милдети тапшырылган. Бул тажрыйба мен үчүн баалуу болуп чыкты: мен ири мал чарба фермалары кандай иштеп жаткандыгын, аларда кандай сапат стандарттары бар экендигин, алдыңкы тажрыйбаларды жана технологияларды үйрөндүм. Негизинен мага Германиядагы кызматкерлерге болгон мамиле жакты. Бардык иштөө шарттары так көрсөтүлүп, күтүлбөгөн жагдайлар талкууланып, макулдашылгандай төлөнүп берилди».

Сурамжылоонун катышуучулары дал ушу Германияда жумушка орношууну каалоолорун, жагымдуу эмгек шарттары (73%), жашоонун жогорку деңгээли (59%), коопсуздук жана туруктуулук (47%), ошондой эле бул өлкөдөгү эмгек акы менен жашоо наркынын алгылыктуу айкалышы менен түшүндүрүшөт (47%).

ДИАГРАММА 8. УЧУРДА ЕВРОПАДА ИШТЕП ЖҮРГӨН РЕСПОНДЕНТТЕРДИН ОРУСИЯДА ИШТЕГЕН ТАЖРЫЙБАСЫ, %

Бул изилдөөнүн респонденттеринин эң көп саны Венгрияда жайгашкан болду. Венгрия эмгек мигранттарынын арасында барган сайын популярдуу болууда, анткени 2022-жылы кыргызстандыктарга жумуш визасын жөнөкөйлөтүлгөн тартипте алууга уруксат берилген. Венгриянын Кыргызстандагы элчиси Шандор Дорогинин айтымында, жумуш визасына арыздар «Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу Борбору» (ЖЧӨИБ) лицензия берген өлкөдөгү «Жеке иш менен камсыздандыруу агенттиктери» (ЖИКА) аркылуу гана берилиши мүмкүн¹⁷.

Нармат, 55 жашта: «Жеңил жана оор жүк ташуучу унаалардын айдоочусу болуп 30 жылдык тажрыйбам бар... Орусияда 6 жылдан ашык таксист болуп иштедим, ага чейин жубайым экөөбүз Түркияда чоң мейманканада иштечүбүз. Акыркы убакта ал жакта (Орусияда) Борбор Азиядан келген мигранттарга

¹⁷ Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин сайты, <https://жогорку.кеңеш.kg/ru/fraction-article/1/1767/шоу/кыргыз-республикасынын-жогорку-кенешинин-ата-журт-кыргызстан-парламенттик-фракциясынын-депутаты-улан-примов-венгриянын-кыргыз-республикадагы-атайын-жаны-ыйгарим-укуктуу-элчиси-шандор-дороги-менен-жолугуштуу>

өтө начар мамиле жасалып жатат. Ошондуктан өткөн жылы ЖИКА аркылуу Братиславага (Словакия) иштегени кеттим. Мен (азыр) коомдук транспорт – автобустун айдоочусумун. Мага жумуш жагат. Тил билүү талап кылынбайт... Тили орус тилине бир аз окшош болгондуктан, жергиликтүү тургундарды түшүнүү оңой эле. Акы жакшы төлөнөт. Ошондуктан мен азырынча ушул жерде калгым келет...»

МИГРАЦИЯ КАНАЛДАРЫ

Сурамжылоого катышкан мигранттар негизинен Кыргызстандагы – «Жеке иш менен камсыздандыруу агенттиктери» аркылуу 59%, андан ары «Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу Борбору» аркылуу – 20%, чет элдик ЖИКА аркылуу – 14% жана өз алдынча – 13% Европанын эмгек рыногуна келишкен. Чет элдик ЖИКА катары Кыргызстанда катталбаган агенттиктерди түшүнсөк болот. Респонденттердин жоопторуна ылайык, булар биринчи кезекте орусиялык, украиналык жана казакстандык жеке агенттиктер.

Мигранттарды Европада ишке орноштуруу боюнча ЖИКА кызматтарынын баасы Кыргыз Республикасынын 45 миң сомунан 55 миң сомго чейин турат (10-диаграмма). Бул суммага авиабилеттин, камсыздандыруунун, виза

ДИАГРАММА 9. ЕВРОПАДА ЖУМУШКА ОРНОШУУГА КЫРГЫЗСТАНДЫКТАР УЧУН КАНАЛДАР, %

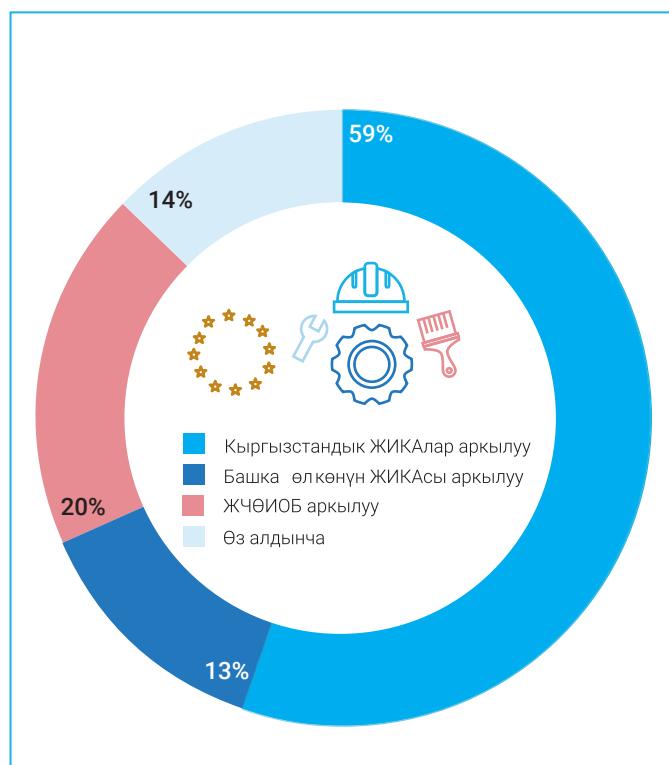
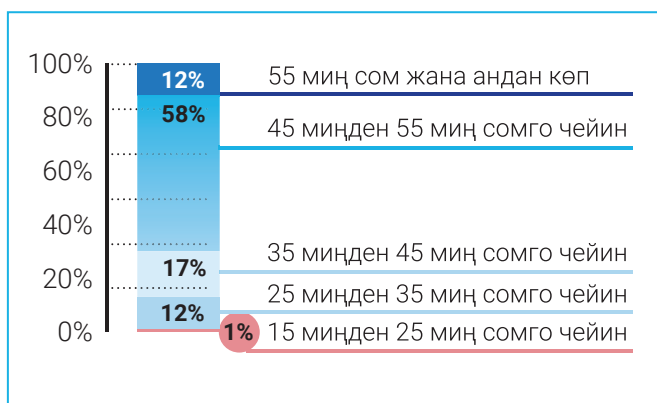

ДИАГРАММА 10. МИГРАНТТАРДЫН ЖИКА КЫЗМАТТАРЫНА КАРЖЫЛЫК ЧЫГЫМДАРЫНЫН ОРТОЧО ДЕҢГЭЭЛИ (ТРАНСПОРТТУК, ВИЗАЛЫК ЖЫЙЫМДАРДЫ ЖАНА КАМСЫЗДАНДЫРУУНУ ЭСЕПКЕ АЛБАГАНДА), %

жыйымдарынын наркы же кандайдыр бир күтүлбөгөн башка кошумча чыгымдар кирбейт. Негизи бул чыгымдарды мигранттар өздөрү төлөйт. Ошондуктан, жумуш үчүн Европага учуп кетүү арзан ырахат эмес. Сурамжылоого катышкандардын ар бир үчүнчүсү жогоруда аталган бардык чыгымдарды (насыяга, карызга ж.б.) төлөө үчүн карыз алганын билдиришкен. ФТТ жана ТМ катышуучуларынын арасында абийирсиз ЖИКАларга алданып калгандары да бар. Потенциалдуу эмгек мигранттарын алдоо фактыларынын көбөйүшү өлкөнүн бийлигинин да, жарандык коомдун да өзгөчө тынчсыздандыруусун жаратууда. Кыргыз Республикасынын аймагында катталбаган жана өлкөнүн ыйгарым укуктуу органы тарабынан аккредитацияланбаган чет элдик ЖИКАлардын ишмердүүлүгүнө байкоо жүргүзүү өзгөчө татаал. Так ушундан улам, акчасын алып, өз милдеттерин аткарбай койгон адамдарга карата укук коргоо органдарынын адилеттүү тергөө жүргүзүүгө жетишишине тоскоол болууда. Мигранттарды ишке орноштуруунун эл аралык стандарттарын бузуп, ЖИКА кызматтары үчүн төлөмдөр мигранттын айлык акысынын 50% кыйла ашат. Потенциалдуу эмгек мигранттарын алдоо фактыларынын көбөйүшү Кыргыз Республикасындагы ЖИКАларга карата коомчулуктун көз карашын өзгөрттү. Азыркы учурда, ЖИКАлардын ишмердүүлүгүн жөнгө салуу мыйзам деңгээлинде күчөтүлүшү Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин жыйындарында, жалпыга маалымдоо каражаттарында жана социалдык тармактарда барган сайын активдүү талап кылынууда. «Жарандарды чет өлкөдө жумушка орноштуруу Борбору» жана укук коргоо органдары рейддер менен текшерүүлөрдү тез-тез өткөрүшүүдө.

ФТТ катышуучусу, ЖИКАнын өкүлү:
«...Биз дайым, өзгөчө (баруучу өлкөдө) кандайдыр бир көйгөй пайда болгондо...

адамды бир ишканага жумушка орноштурган ЖИКАнын жоопкерчилиги жөнүндө гана айтабыз. Ал эми мен жарандардын өздөрүнүн да жооптуу экенине сиздердин көңүлүңөрдү бургум келет. Анткени, көбүнчө, өзгөчө жаш жигиттер ал жакка барганда эмгек келишиминин шарттарын аткарбай, жумушка такай кечигип келишет, алардын айынан жумуш токтоп калат... Анан ата-энелери бизге чалып, ушунча акча төлөттүрүп туруп, анан жумуштан бошотуп коюшту деп нааразы болуп башташат».

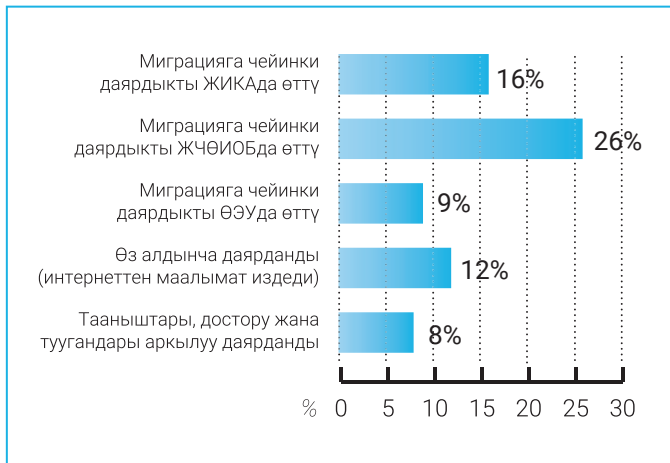
ФТТ катышуучусу, ЖИКАнын өкүлү:
«...Кээде алар келип, (биздин компанияга) жумуш таап берүү боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, ошол эле учурда ушундай эле өтүнүч менен башка агенттиктерге да кайрылышат. Ал эми биз бул боюнча бардык иштерди аткарып, жумуш берүүчүнү таап, документтерди даярдап койгонубуздан кийин... бизге кайрылган адам, башка компания ага бир аз эртерээк жумуш таап бергендиктен, баш тартып, акчаны кайтарып берүүнү талап кылышат».

Бирок жумуш издегендер туш болгон кыйынчылыктардын баары эле ЖИКАлардан көз каранды эмес. Мисалы, ЖИКА виза алууга кепилдик бере албайт же виза алуу үчүн арызды кароонун узактыгына, анткени бул алардан көз каранды эмес. Ошондой эле, Интернетте өз кызматтарын активдүү жарнамалаган бүдөмүк консультациялык фирмалардын жана жалдоо агенттиктердин алдамчылык белгилерин аныктай билүүнү жумуш издөөчүлөр үйрөнүшү керек.

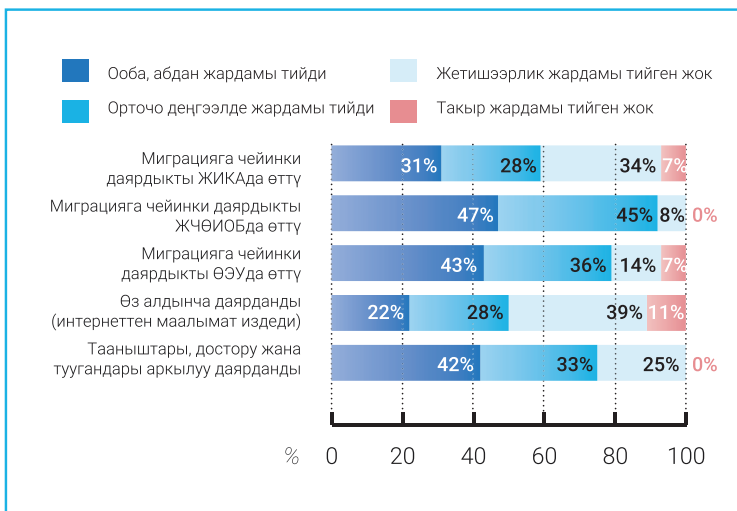
ФТТ катышуучусу, ЖИКАнын өкүлү:
«...кээ бир фирмалардын (ЖИКАлардын) рыноктогу туура эмес иш-аракеттеринин айынан, жумуш издөөчүлөрдүн алдында өз милдеттерин абийирдүү аткарган бардык ЖИКАларга көлөкө түштү...».

ДИАГРАММА 11. РЕСПОНДЕНТТЕРДИН МИГРАЦИЯГА ЧЕЙИНКИ ДАЯРДЫГЫ, %

ФТТ катышуучусу, ЖИКАнын өкүлү:
 «... Биздин фирманын аброю бузулушуна биз кызыкдар эмеспиз, ошондуктан, биз жумушка жөнөткөн адамдардын көйгөйлөрүн жана кыйынчылыктарын чечүүгө аракет кылабыз. ... эгер алар жумушунан айрылып калса, кошумча төлөмдөрсүз башка жумуш таап берүүгө аракет кылабыз... эгер кандайдыр бир себептерден улам, ал адам көчөдө калып калса, консулдук, диаспора ж.б.у.с. аркылуу жардам бергенге аракет кылабыз. ... биз бизге кайрылган адам менен дайыма байланыштабыз...»

ДИАГРАММА 12. МИГРАЦИЯГА ЧЕЙИНКИ ДАЯРДЫКТАН ӨТКӨНДҮ-ГҮНӨ КАНААТТАНУУ ДЕҢГЭЭЛИ, %

Маектешүүнүн катышуучусу, ЖИКА өкүлү: «Тилекке каршы, биздин жарандар интернеттен табышкан алдамчы фирмаларга алданып калуусу уланууда. Аларды 2-3 миң евродон ашык чоң маяна, жатакана жана жол киреси бекер болоору менен азгырып жатышат. Биздин мигранттар ал жакта мынчалык айлык алышпайт. Фирмалар аларга жумуш визасы тез арада алынышын убада кылышат... Виза алуу процессинин узактыгы бизден көз каранды эмес... Ошол эле учурда бул фирмалар аванс котормоюнча ишке киришпей тургандыктарын айтып, адамды кызмат акысын тезирээк төлөтүүгө шаштырышат... Мындай айла-амалдарга алдырбаш керек...»

МИГРАЦИЯГА ДАЯРДАНУУ

Респонденттердин 71% эмгек миграциясына кетүүнү, максаттуу көздөп даярданышканын айтышат. Анын ичинен 26% Жарандарды чет өлкөдө жумушка орноштуруу Борборунда, 16% ЖИКАларда миграцияга чейинки даярдыктан өтүшкөн, 12% өз алдынча интернеттен, 8% өкмөттүк эмес уюмдардан жана 8% тааныштары, туугандары жана достору аркылуу маалымат издешкен.

Миграцияга чейинки даярдыктын эң эле пайдалуу жана натыйжалуусу Жарандарды чет өлкөгө жумушка орноштуруу Борборунда өткөрүлгөнү болгон – 47%, ӨЭУдардагы – 43%, ЖИКА – 31% (12-диаграмма). Респонденттердин айтымында, интернет-ресурстар аркылуу өз алдынча даярдануу эң төмөн натыйжа берген – 39%ы бул жетишээрлик жардам берген жок деп эсептесе, 11%ы таптакыр эле пайдасыз деп эсептешет.

ЭМГЕК УКУКТАРЫ БОЮНЧА ЖОБОЛОР

Европа өлкөлөрүндөгү жумуш берүүчүлөрдүн эмгек стандарттарына берилгендигинин жетишээрлик жогорку деңгээлине карабастан, айрыкча статусу мыйзамдаштырылбаган мигранттардын арасында мигранттардын эмгек укуктарын бузуулар дагы эле кездешет.

Биздин сурамжылоого ылайык, респонденттердин 93% жумуш берүүчү менен эмгек келишими бар экенин ырасташат, ал эми 7% жок. Муну алар Европада мыйзамсыз жүргөнү менен байланыштырышат. Сурамжылоого катышкандардын 75% «эмгек шарттарына канааттанам», ал эми 25% «жакшыртууну каалайт элем» деп жооп беришкен. Бардык респонденттердин 34% гана эмгек укуктарынын бузулушуна туш болгонбуз деп эсептешет. Респонденттердин пикири боюнча, мыйзам бузуунун эң көп кездешүүчү түрү, өлкөдө белгиленген минималдуу деңгээлден төмөн төлөнгөн эмгек акы болгон – 34%. Ар кайсы өлкөлөрдүн мыйзамдары ар башка жана минималдуу эмгек акы жумушчулардын айрым категорияларына колдонулбашы мүмкүн. Андан ары, жумуш мөөнөтүнөн тышкары акы төлөнбөй иштегендик - 11%, жумуш ордунда салынган айып пул - 7%, эмгек акыны төлөбөй койуу же өз убагында берүүнү кечиктирүү, макулдашылган өлчөмдөн төмөн төлөө жана эскертүүсүз жана кенемте төлөбөстөн иштен бошотуу - ар бири боюнча 5%, жумуш ордунда коопсуздук шарттары сакталбагандык - 3%, жана өздүгүн тактоочу документтерди алып коюу – 1% (13-диаграмма).

ДИАГРАММА 13. ЕВРОПАДА РЕСПОНДЕНТТЕР ТУШ БОЛГОН ЭМГЕК УКУКТАРЫН БУЗУУНУН ТҮРЛӨРҮ, %

Кыргызстандын Германиядагы элчиси Ө.Ч.Текебаев: "Акыркы 2 жылда Кыргызстандын жарандарынын эмгек укуктарынын одоно бузулушу боюнча биздин элчиликке кайрылуулар болгон эмес. Биринчиден, бул Германияга, кокус бир нерсе болуп кетсе, маселени өздөрү чече ала турган, жогорку квалификациялуу адистердин келиши менен шартталган. Экинчиден, бул жердеги жумуш берүүчүлөр миграциялык мыйзамдардын талаптарын сактоо маселерине өтө олуттуу мамиле кылышат».

Сурамжылоого катышкандардын 22% Италияда жашайт, алардын арасында үй кызматчылары басымдуулук кылат (84%). Италия Европа боюнча калкынын карыларынын көптүгүнүн эң жогорку көрсөткүчүнө ээ. Ал 2024-жылы эле 24,3%¹⁸ түздү. Италия, бул өлкөдө «үй» кызматына талапкерлерге жогорку талаптар коюлбагандыгынан кыргызстандыктар үчүн артыкчылыктуу: 18 жаштан 63 жашка чейинки курак, жаман адаттардын жоктугу, физикалык жана психологиялык ден соолуктун чыңдыгы, албетте, үй тиричилигин жүргүзүү жөндөмүнүн болушу, чынчылдык, адептүүлүк.

Кыргызстандык мигранттардын басымдуу бөлүгү Италияга туристтик виза менен келип, жумуш таап, визанын мөөнөтү бүткөнүнө карабай өлкөдө кала беришет.

¹⁸ Statista булагы <https://www.statista.com/statistics/785104/elderly-population-in-italy/>

Муну эмгек мигранттарын ЖИКА жана Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу Борбору аркылуу жөнөтүү боюнча маалыматтардын жоктугу да күбөлөндүрөт. Италияда үй жумуштарында он миңдеген мыйзамсыз мигранттар иштешет. Депортациялануу тобокелдиги өтө жогору эмес. Чет өлкөнүн конкреттүү бир адамына даттануу түшпөсө, бийлик анын ишмердүүлүгүн көз жаздымда калтырып коё берет.

Айымкан, 56 жашта: «Кара-Балта шаарында 20 жылдан ашык математика мугалими болуп иштедим, бирок айлык акым мени канааттандырчу эмес... 3 жыл мурун туристтик виза менен Италияга келип, калып калдым. Мен негизинен карыларды кам көрүүчү болуп иштейм. Айына 800-1000 евродон жакшы акча төлөшөт, жатакана, тамак-аш берилет. Бул жерде менин дипломум таанылбагандыктан мени бул жакта мугалим кылып алышпайт. Бирок мен бул жерде жашаганды жана иштегенди жакшы көрөм ».

Карыларга жана катуу оорулууларга кам көргөн адамдарды Италияда «баданте» деп аташат. Ошондой эле «колф» – үй кызматчысы деген түшүнүк дагы бар. Анда негизинен 35 жаштан ашкан аялдар иштешет, алардын көпчүлүгү келээри менен тилди жана эмгек укуктары жөнүндө билишпейт. Абийирсиз жумуш берүүчүлөр мындай мигрант аялдардын алсыздыгынан пайдаланып, аларды алдап коюшу мүмкүн.

Айымкан, 56 жашта: «Менде иштөөгө уруксат кагазым жок болгондуктан, бир да жолу эмгек келишимин түзгөн эмесмин. Баардыгы оозеки макулдашылган... Мени далай жолу алдап кетишти... Биринде, бир ай бою бир аялдын колунда, карыган атасына күнү-түнү кам көрүп иштедим. Айдын аягында ал, сен сындырган кир жуугуч машинаны оңдоо үчүн деп менин айлыгымды 50% кыскартып алып калды» (1000 евро нун ордуна 500 евро).

Италиянын мыйзамдарына ылайык, бала багуучулар жана кам көрүүчүлөр жумуш берүүчүнүн үйүндө жашаса да, жумуш күнү 10 сааттан ашык созулушу мүмкүн эмес. Суткасына 10 сааттан ашык иштөөгө башкача ставкалар боюнча акы төлөнүшү керек жана кызматкердин макулдугу менен гана. Бул аялдардын көпчүлүгү эмгек акынын минималдуу деңгээлинен төмөн айлык акы алышат, жумуштан мыйзамсыз бошотууларга, басмырлоого жана башка эмгек укуктарын бузууларга туш болушат.

Гүлнара, 51 жашта: «Кээ бир жолу болгондор үчүн күнүмдүк жумуш эс алуу сыяктуу. Башкалары суткасына 24 саат иштеп, көбүнчө түнү менен уктабай, кемсинтүүлөргө чыдаш керектигине даттанышат. Карыган курактагы адамдар өтө чыр жана талаптуу болуп калышат. Көптөгөн үй-бүлөлөр тамак жасоо, үй-жыйноо-тазалоо, кир жуу, азык-түлүк сатып алуу жана жаныбарларга кам көрүү сыяктуу үй милдеттерин кам көрүүчүлөрдүн мойнуна жүктөөгө аракет кылышат, бирок ошону менен эле бирге ашыкча төлөгүсү келишпейт».

Эмгек укуктарынын бузулушу Италияда гана эмес, Германияда да кездешет. Айыл чарбасында иштеген мигранттар макулдашылган суммадан аз айлык алган жагдайларга туш болушкан.

Азизбек, 26 жашта: «Германияда, алма өстүргөн багбанчылык фермасында иштедим. Мен ал жакка ЖИКА аркылуу бардым. Айына 1000 евро алаарымды, жатакана, тамак-аш бекер болоорун айтышкан. Бирок иш жүзүндө жумуш берүүчү ай сайын, бул суммадан жатаканага 270 евро, тамак-ашка 200 евро, кышында жылуулук үчүн 50 евро кармап калып жатты. Мен эмгек инспекциясына арыз жазууну өзүм ойлоп чечтим. Ал менин эмгек укуктарымдын бир нече жолу бузулганын: мага айлык акынын минималдуу деңгээлинен төмөн төлөнгөнүн, мен макулдашылган мөөнөттөн ашыкча иштээримди,

ошондой эле, эмгек акынын, мыйзамсыз толук төлөнбөгөндүгү да орун алганын аныктады. Бирок менин арыз-даттануумду кароо процесси 1 жылдан ашык убакытка созулду. Эмгек инспекциясы мурунку жумуш берүүчүмдү мага калган 5 миң евродон ашык сумманы төлөп берүүгө милдеттендирген. Мага болгону 2 миң евро кайтарып беришти. Калган сумманын төлөнүшүн дагы эле күтүп жүрөм».

Венгриядагы кыргызстандык эмгек мигранттары да көйгөйлөргө туш болушат. Венгрияга келген кээ бир жумушчулар (мункаэрё kölcsonzõ) деп аталган убактылуу жумушка орноштуруу агенттиктери аркылуу ишке жалданышат. Иш менен камсыздандыруунун бул түрү Венгрияда жумушка орношууга көмөктөшкөнү менен, көп учурда татаал жана түшүнүү кыйын болгон эмгек мамилелерине алып келет. Ошондуктан мунун астында эмне жатканын жана негизги тараптар кимдер экенин талдап чыгуу абдан маанилүү. Иш менен камсыздандыруу агенттиктери аркылуу убактылуу жумушка орношуу – бул демек, жумушчу иш менен камсыз кылуу агенттиктерине жалданат, ал эми бул агенттиктер аны убактылуу иштөөгө үчүнчү жактарга жөнөтөт дегенди билдирет. Жумуш берүүчүлөр мындай иш менен камсыз кылуу агенттиктеринен «кызматчыларды ижарага алышат» десе да болот. Ошентип, бул процесске үч субъект тартылган: жумушчу, иш менен камсыз кылуу агенттиктери жана иш берүүчү компания. Убактылуу жумуш берген, иш менен камсыз кылуучу агенттиктери аркылуу ишке орношкон учурда, жумушчунун иш берүүчүсү ким экенин түшүнүү кыйыныраак болуп калат; ар кандай көйгөйлөр келип чыгышы мүмкүн, жана андайда – жумуш берүүчү компаниягабы же агенттиктергеби - кимисине кайрылууну чечүү кыйын болот. Мисалы, 2024-жылдын май айында Венгрияга жакында эле келген кыргызстандык 200 эмгек мигранты эскертүүсүз бошотулгандыктан, эч кандай компенсация ала албай, жумушсуз калышкан. Алар Түштүк Кореялык SK Group туунду компаниясынын SK On Hungary Венгрияга таандык фабрикасында иштешкен. Жумушчулар Венгрияда иштөө үчүн иш менен камсыз кылуу агенттиктерине бир нече миң евро төлөшкөн. Жумушчулар алардын кызмат акысын төлөө үчүн насыя алышканын айтышууда. Алардын кээ бирлеринин өлкөдөгү статусун мыйзамдаштыруучу миграциялык документтерин тариздөөдөн баш тартылган.

ДИАГРАММА 14. РЕСПОНДЕНТТЕРДИН ЭМГЕК УКУКТАРЫ БУЗУЛГАН УЧУРДА ЖАРДАМ ЖЕ КЕҢЕШ АЛУУ ÜЧÜN КАЙРЫЛБАГАНДЫГЫНЫН СЕБЕПТЕРИ, %

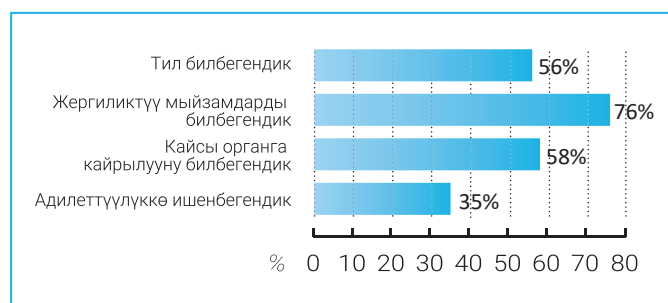

ДИАГРАММА 15. СУРАМЖЫЛООНУН РЕСПОНДЕНТТЕРИ КЕҢЕШ ЖЕ ЖАРДАМ СУРАП КАЙРЫЛГАН ОРГАНДАР, %

Сабиржан, 33 жашта: «Кыргызстандагы компания аркылуу унаалар үчүн аккумуляторлорду чогултуучу Венгриядагы заводго жумушка орноштум. Мен Европада мыйзамдуу жумушка орношуу үчүн, компанияга (ЖИКАга) 65 000 сом төлөдүм. Бирок учурда Венгрияда жүргөнүмө 4 ай болду. Жашап турууга уруксат алуу маселесин жумуш берүүчү чечет деп келишкенбиз. Менин визамын мөөнөтү бүтүп калганына эки ай болду, бирок мен дагы эле жашап турууга уруксат ала алган жокмун. Бир жума мурун заводдон жүздөгөн кыргызстандыктар менен кошо бизди да жумуштан бошотушту. Биз дагы деле алардын жатаканасында жашап жатабыз. Бизди кеткиле десе, кайда барабыз? Эгерде азыр кайра кайтсак, толук эки ай мыйзамсыз жүргөнүбүз аныкталат дагы, анда биз кара тизмеге кирип калабыз. Бул компаниялар бизди ушундай абалга коюп коюшту».

SK On Hungary убактылуу иш менен камсыз кылуу агенттиктери менен келишимдери бар экенин жана иш жүзүндө эч кандай кыскартуулар болбогонун билдирди. Алардын айтымында, компания «болжол менен 600 чет элдик жумушчуну ижарага алууну токтоткон». Компания жумушчуларды ишке алган эместигин, аларды «ижарага алганын» жана ошондуктан жумуштан бошотулганы үчүн акча өндүрүп алуу мүмкүн эместигин ырастап жатат. Ушундай эле көйгөй Польша, Литва, Латвия жана Словакиядагы убактылуу жумуш менен камсыздоо агенттигинде иштеген эмгек мигранттарынын арасында да болуп жатат.

Эмгек укуктарынын бузулушуна туш болдум деп эсептеген респонденттердин 34%ынын жарымы гана жардам же кеңеш алуу үчүн кайрылышкан. Жардам алуу үчүн кайрылбагандыгынын себептери: барган өлкөнүн тилин билбегендиги – 56%, кабыл алган өлкөнүн мыйзамдарын билбегендиги – 76%, кайда кайрылууну билбегендиги – 58%, ал эми 35%ы алардын көйгөйүн чечсе боло тургандыгына ишенбейт. (14-диаграмма).

Ал эми жардам же кеңеш алуу үчүн кайрылгандар, биринчи кезекте маселени чечүү үчүн жумуш берүүчүгө кайрылышат - 90%, ЖИКАга - 65%, элчиликтер жана консулдуктарга - 50%, ЖЧӨИОБге - 35%, диаспоралык уюмдарга - 35%, жергиликтүү эмгекти көзөмөлдөө инспекциясына - 30% гана, жана башкалар (15-диаграмма).

Алынган кеңештерге жана жардамга канааттануу деңгээли алар кайрылган органга жараша ооштурулат (16-сүрөт). Жеке юристтин кызматтары натыйжалуу деп белгиленет – 60%. Юристар өз кызматтарын акча үчүн аткарып, түздөн-түз ушул өлкөдө жашагандыгы жана мыйзамдарды жакшы билгендиги менен байланыштырышат. Экинчи орунду ЖЧӨИОБ ээледі – 35%ке канааттануу. Бул ЖЧӨИОБ ишканаларга уюшкандык менен жөнөтүү боюнча келишимге кол коюу учурунда эмгектенүү шарттарын так талкуулап, сүйлөшүү процессин жеңилдеткенине байланыштырышат. Сурамжылоого катышкандардын 25% жумуш берүүчүлөр менен түздөн-түз сүйлөшүүлөрдү өткөрүп өз кызыкчылыктарын коргой алышкан. Элчиликтердин жана консулдуктардын, ошондой эле диаспоралык уюмдардын жардамына канааттануу, тиешелүүлүгүнө жараша 25%, ЖИКАлардын жана жергиликтүү эмгек инспекцияларынын ар биринин жардамына 20% канааттануу. Жумушчулардын бардыгынын эле ал жердеги профсоюздарга кирүү мүмкүнчүлүгү жоктугунан, же алар иштеген ишканаларда таптакыр профсоюздар жоктугунан улам тилекке каршы, профсоюз уюмдары мекендештерибиздин эмгек укуктарын коргоодо натыйжалуу эмес болду.

Надира, 32 жашта: «Европадагы эмгек мигранттарыбыздын эң чоң көйгөйү – бул жерде Орусиядагыдай эле өз укуктарын коргоо мүмкүн эмес деп ойлошкондугунда, мыйзамсыз статусунан улам кайрылуудан коркушкандыгында. Иш жүзүндө, көптөгөн Европа өлкөлөрүндө мамлекеттик институттар мигранттын укуктук статусуна карабастан, мындай түрдөгү кайрылууларга жакшы жооп беришет. Андыктан, кайрылууга мүмкүн болгон органдар жөнүндө маалымат берип, аз да болсо жергиликтүү тилди үйрөтүп, бардык иштерин аудио, видеоого жаздырууну түшүндүрүп мигранттарды алдын ала даярдоо зарылдыгы маанилүү...».

ЖАҢЫ ЭМГЕК РЫНОКТОРУ

Кыргызстанды 2026-жылга карата өнүктүрүү программасына ылайык, өлкө бийлиги жумушсуздук деңгээлин 5,8%дан 5%га чейин төмөндөтүүнү көздөп жатат, анын ичинде эмгек миграциясы аркылуу жетишүү пландаштырылууда.

Расмий маалыматтар боюнча, Кыргыз Республикасынын 1 миллиондон ашуун жараны эмгек мигранттары. Бүгүнкү күндө эмгек миграциясынын Орусиядан кийинки экинчи багыты болгон Түркияда 68 миңден ашык мигрант эмгектенет, Казакстанда 65 миң, АКШда 36 миң, Европа өлкөлөрүндө 37 миң, Түштүк Кореяда 14 миң¹⁹ мигрант.

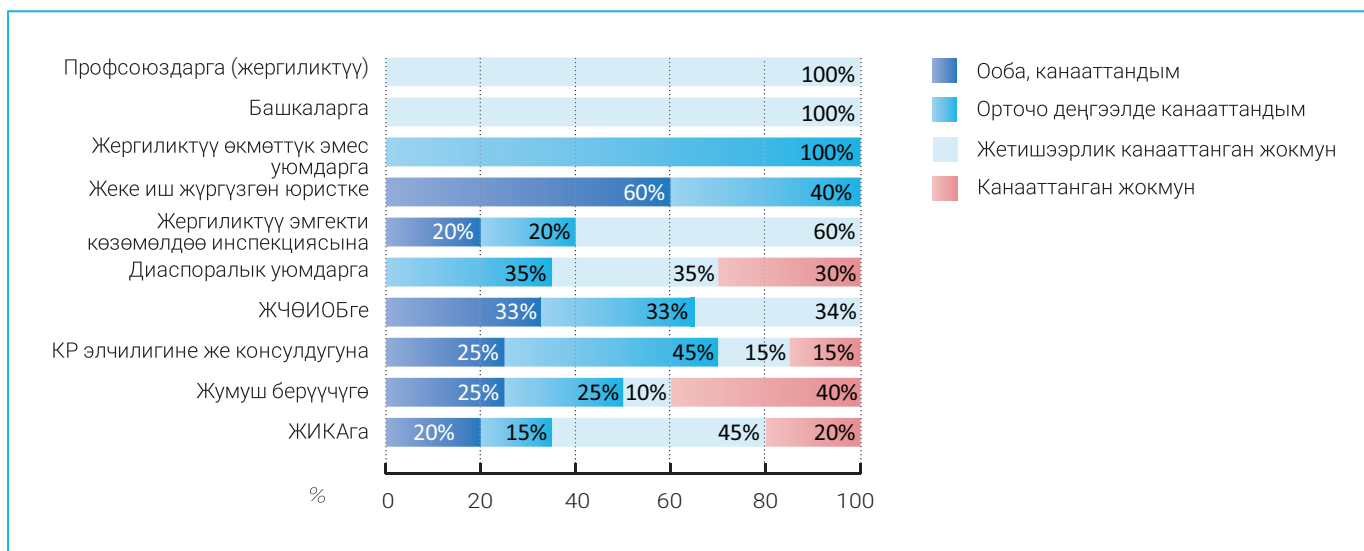
Адатта Орусияны негизги эмгек рыногу катары эсептеген Борбор Азиянын бардык өлкөлөрү активдүү чаралар аркылуу жумушчу күчүнүн агымын диверсификациялоого аракет кылууда. Бул багыттагы лидер

Өзбекстан болду, ал Германияда жана Түштүк Кореяда эмгек мигранттарын уюшкандык менен кабыл алуу квотасын 2024-жылы гана тиешелүүлүгүнө жараша 50 миң жана 100 миң адамга чейин көбөйттү²⁰. Жумушка алуу Өзбекстандын Тышкы эмгек миграциясы боюнча агенттиги аркылуу жүргүзүлөт. Ошондой эле БАЭ, Сауд Арабиясы, Канада жана башка өлкөлөр менен тыгыз сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө. Кыргызстан да эмгек рыногун диверсификациялоо боюнча активдүү чараларды көрүп жатат. Алсак, 2022 жана 2023-жылдары Улуу Британияда 5 миңге жакын Кыргызстандын жараны иштесе, 2024-жылы 8 миңден ашуун болгон. Борбор Азиялык мигранттарга кызыгуу Евробиримдиктин өлкөлөрүндө, өзгөчө Чыгыш Европада өсүүдө. Бул өз жарандарынын Батыш Европанын бай өлкөлөрүнө иштөө үчүн чыгып кетишине байланышкан. Мисалы, Словакияда ишкана-

¹⁹ Бул көрсөткүчтөр жогоруда аталган мамлекеттердеги Кыргыз Республикасынын элчиликтери жана консулдуктары тарабынан берилген, так тастыкталган маалыматтар жок.

²⁰ <https://www.gazeta.uz/ru/2024/02/05/south-korea/>

ДИАГРАММА 16. РЕСПОНДЕНТТЕРДИН БЕРИЛГЕН КЕҢЕШКЕ ЖЕ ЖАРДАМГА КАНААТТАНУУ ДЕҢГЭЭЛИ, %

лардын 75% кадрлардын жетишсиздиги сезилет²¹. Борбор Азиялык мигранттарга Германия, Польша, Чехия, Литва, Болгария жана Венгрия өлкөлөрүндө суроо-талап бар. Азырынча бул өлкөлөргө эмгек мигранттары көп эле барыша элек – бир нече жүздөн бир нече миңге чейин. Бирок эмгек мигранттарынын арасында кызыгуу бар жана агым акырындап өсүүдө.

Кыргыз Республикасынын мигранттары миграцияга көбүнчө өз алдынча (негизинен Орусияга) чыгып кетишет. Жарандардын салыштырмалуу аз саны гана жумушка орношууга көмөктөшүү үчүн мамлекеттик мекемелерге кайрылышат же жумушка орноштуруучу жеке агенттиктердин (ЖИКА) кызматтарынан пайдаланышат. Европа өлкөлөрүндө иштөөгө кетүү үчүн Кыргыз Республикасынын жарандары ЖИКА кызматтарынан колдонууну туура көрүшөт.

Кыргызстандыктардын башка өлкөлөрдө жумушка орношуусуна көмөктөшүүчү негизги мамлекеттик орган Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлигинин алдындагы Жарандарды чет өлкөлөргө ишке орноштуруу борбору (ЭСКММ ЖЧӨИОБ) болуп саналат. ЖЧӨИОБнын ишмердүүлүгүнүн максаты – Кыргыз Республикасынын жарандарына тышкы эмгек рыногунда жумушка орношууга көмөк көрсөтүү, чет өлкөдөгү эмгек мигрантта-

рынын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо жана республиканын чегинен тышкары каза болгон Кыргыз Республикасынын жарандарынын сөөгүн мекенине кайтаруу боюнча чыгымдардын ордун толтуруу.

Борбор өз ишмердүүлүгүн жүргүзгөн мезгилден бери Корея Республикасы, Казакстан, Орусия, Улуу Британия сыяктуу өлкөлөргө эмгек мигранттарын уюшкандык менен жөнөтүүнү ийгиликтүү ишке ашырып, эмгек рынокторун диверсификациялоо багытында ишин улантып келет. 2023-жылы эле ЖЧӨИОБ 5682 кыргызстандыктын жумушка орношуусуна көмөктөштү, анын ичинен 5200 адам Улуу Британияда, 453 адам Кореяда, 24 адам Казакстанда жана 5 адам Германияда жумушка орноштурулду²².

ЖЧӨИОБдин компетенциясына ошондой эле уруксат берүү жана алардын ишине байкоо жүргүзүү аркылуу ЖИКАнын ишмердүүлүгүн жөнгө салуу кирет. Акыркы мезгилде Украинада согуш башталгандан кийин Кыргызстандагы ЖИКАлардын саны кескин көбөйдү. Муну Орусиядан кайтып келген эмгек мигранттарынын жеке агенттиктердин кызматына карата суроо-талаптары жогорулашы менен байланыштырууга болот. Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, дүйнөнүн 28 өлкөсүндө ишке орноштуруу боюнча жарандарга 170 ЖИКА кызмат көрсөтөт.

²¹ Словакиянын ишке орноштуруу агенттиктеринин ассоциациясынын маалыматтары, <https://slovakinfo.sk/novosti-obshhestva/kadrovye-agentstva-slovakii-top-vostrebovannyh-vakansij/>

²² 2023-жылга карата ЭСКММ ЖЧӨИОБ маалыматтарына ылайык.

ТАБЛИЦА 1. ЖИКАНЫН КӨМӨКТӨШҮҮСҮ МЕНЕН ИШКЕ ОРНОШКОН ЖАРАНДАР БОЮНЧА МААЛЫМАТТАР*

Багыттар		2023-жылы ишке орноштурулган	2024-жылдын 1-жарымында ишке орноштурулган
		жалпы	жалпы
1	Түркия Республикасына (59 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	3107	3091
2	Германияга (19 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	2118	810
3	Улуу Британияга (2 ЖИКА)	2108	1244
4	Венгрияга (41 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	1545	464
5	Болгария Республикасына (40 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	1202	725
6	Орусия Федерациясына (33 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	1167	690
7	БАЭде (19 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	351	49
8	Польша Республикасына (36 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	229	229
9	Литва Республикасына (23 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	162	242
10	Словакия Республикасына (7 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	129	248
11	Круиздик (саякат) кемелерге (2 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	112	56
12	Кувейт мамлекетине (13 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	83	16
13	Финляндияга (2 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	51	15
14	Катар мамлекетине (21 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	49	2
15	Сауд Арабия Падышачылыгына(10 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	32	26
16	Японияга (7 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	25	3

17	Оман Султанатына (5 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	10	1
18	Хорватия Республикасына (1 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	6	0
19	Бахрейн Падышачылыгына (6 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	6	3
20	Чехияга (3 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	3	0
21	Эстония Республикасына (2 ЖИКАнын көмөктөшүүсү менен)	3	3
22	Дания Королдугунда (1 ЖИКА)	1	0
23	Беларусь Республикасына (7 ЖИКА)	0	7
24	Египет Араб Республикасына (1 ЖИКА)	0	0
25	Сербия Республикасына (1 ЖИКА)	0	0
Жалпысынан:		12,549	7930

* 2023-жылга жана 2024-жылдын биринчи жарымына карата

Эмгек мигранттарынын ЖИКА аркылуу 2023-жылы негизги багыт алган өлкөлөрү Түркия Республикасы, Германия, Улуу Британия, Венгрия, Болгария, Орусия жана башка өлкөлөр болду (1-таблицаны караңыз). Жалпысынан 2023-жылы Кыргызстандын ЖИКАлары өз алдынча 12 549 адамды жумушка жөнөтүшкөн. Бул ушундай эле мезгил ичинде ЖЧӨИОБ (5862 адам) жөнөткөндөн 2,2 эсеге көп болгон. ЖЧӨИОБден айырмаланып, ЖИКАлар иш менен камсыздандыруу үчүн ар түрдүү - 25 өлкөнү сунуш кыла алаарын белгилей кетүү керек. Азыркы учурда ЖЧӨИОБ өз күч-аракеттерин 4-5 гана өлкөгө багыттай алат.

Бүгүнкү күндө Кыргызстандагы ЖИКАлар Кыргызстандын тез өзгөрүп жаткан эмгек рыногунун бир бөлүгү болуп, мында алар кадр тармагында кызмат көрсөтүүнүн жаңы түрлөрүн уюштурууда таасирдүү ролду аткарып, эмгек шарттарын жакшыртууга олуттуу салым кошууда. Бул процесс – мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү киргизүү, эмгек миграциясын жөнгө салуу тутумун өзгөртүү, келишимдерди түзүү жана мигранттардын мыйзамдуу миграциялык каналдарга жеткиликтүү болушун жакшыртуучу башка чаралар менен коштолот.

ЕВРОПА ӨЛКӨЛӨРҮ – ЖАҢЫ БАГЫТ

Сурамжылоолорго ылайык, Евробиримдиктин өлкөлөрү жаңы эмгек рыногун издеп жүргөн Орусиядагы эмгек мигранттары үчүн жагымдуулугу боюнча экинчи өлкө болуп эсептелди ²³.

Бул өлкөлөрдө мигранттар тейлөө, курулуш жана жүк ташуу тармактарында эмгектенишкен. Ошондой эле ЖИКА аркылуу ишке орношкон мигранттардын баары эле расмий статистикага кирбегендиги боюнча маалыматтар бар жана жумушка орношкон мигранттардын саны андан дагы көп болушу мүмкүн.

Германиянын Федералдык Статистика кызматынын маалыматтары боюнча (Statistischen Bundesamt), 2023-жылы Германияга киргендердин жана чыккандардын саны олуттуу болду. Жалпысынан 1,9 миллион кирге-

ни жана 1,3 миллион чыкканы катталган. Натыйжада расмий таза миграция 662 миң адамды түзгөн²⁴. Көптөгөн адамдар Германияга келүү менен, Европанын башка өлкөлөрүнөн кетип жатканын эсте тутуу маанилүү. 2022-жылы Украинанын жарандарынын Германияга келгени катталган 1,1 миллионунун эсебинен таза миграция дагы бир топ жогору болду. 2022-жылы Германияда иммиграция тарыхы бар жалпысынан 20,2 миллион адам жашаган. Бул өткөн жылга салыштырмалуу 1,2 миллион кишиге же 6,5%га көп болгон (2021-жылы: 19,0 миллион) ²⁵.

²⁴ Германиянын Федералдык Статистикалык Башкармалыгы, Германия менен чет мамлекеттердин ортосундагы миграция, 1950–2023. <https://www.destatis.de/EN/Темалар/Коом-Экология/Калк/Миграция/Таблицалар/миграция-жыл-01.html>

²⁵ Германиянын Федералдык Статистика Башкармалыгы, Пресс-релиз №158, 20-апрель, 2023-жыл, https://www.destatis.de/EN/Press/2023/04/PE23_158_125.html

²³ «Мигранттардын эмгек укуктарына Орусиядагы экономикалык санкциялардын тийгизген таасири» 2022, «Инсан-Лейлек» КФ

Калктын улгайышынан улам Германия жумушчу күчтүн жетишсиздигине туш болуп, миграциядан көз каранды болууда. Ошондуктан 2016-жылы Германия өкмөтү Миграция жана өнүгүү стратегиясын жарыялаган. 2020-жылы Германия эмгек миграция процесстерин жөнөкөйлөтүү үчүн эрежелерин өзгөртүп, Квалификациялуу адистердин иммиграциясы жөнүндө Мыйзамын кабыл алган. Бул мыйзам менен, чет өлкөлүк кесиптик квалификацияны таанууну тездетүү жана административдик жол-жоболорду жөнөкөйлөтүү боюнча чаралар киргизилген. Үчүнчү өлкөлөрдүн жумушчулары үчүн Германияны жагымдуу кылуу үчүн, 2020-жылдагы Квалификациялуу адистердин иммиграциясы жөнүндө Мыйзамынан келип чыгуучу белгиленген эрежелери 2023-жылы туруктуу болушу жана андан ары өнүгүү алышы үчүн мыйзамга өзгөртүүлөрдү киргизүү аркылуу андан ары иштелип чыгат ²⁶. Бул жаңы эрежелердин айрымдары:

- Чет өлкөлүк квалификациясын расмий таануу жол жоболорунан өткөрүү керек болгон жумушчулар, бул процессти Германияга келгенге чейин баштоого мындан ары милдеттүү эмес. Бул, өзгөчө, саламаттыкты сактоо жана кам көрүү чөйрөсүндөгү көптөгөн кесиптерге тиешелүү.
- Канадалык упайларды эсептөө тутуму сыяктуу «Chancenkarte» киргизилген: жумуш берүүчүлөргө, белгилүү бир муктаждыктарды канааттандыруу үчүн чет элдик жумушчуларды сегиз айга чейин жалдоого уруксат берилген. Бул жумушчуларга суроо-талап жогору болгон тармактарга тиешелүү.
- ЕБге кирбеген («үчүнчү өлкөлөр» деп аталган) өлкөлөрдөн келген адамдардын көпчүлүгү эми Германияда, чет өлкөдөн алган кесиптик квалификациясын расмий таануудан өткөрбөстөн иштей алышат. Мындай укукка ээ болуу үчүн, алар өз өлкөсүндө таанылган кесиптик квалификациясы же жогорку билими жана эки жылдан кем эмес иш тажрыйбасы болушу керек.

Мындан тышкары, 2024-жылдын 1-июнунан тартып, жогорку билими бар чет элдик жогорку квалификациялуу адистерге же квалификацияга ээ болгондугу жөнүндө таанылган диплому бар адамдарга немис компанияларындагы бош орундарга арыз берүүгө мүмкүндүк бере турган мыйзамдын жоболору менен бирге, учурдагы ЕБтин «Көк Картасы» күчүнө кирет.

²⁶ Жаңы Квалификациялуу Иммиграция Актынын кыскача баяндамасы, <https://www.make-it-in-germany.com/en/visa-residence/skilled-immigration-act>

Германияда минималдуу эмгек акы 2023-жылы саатына 12 евродон 2024-жылы саатына 12,41 еврого чейин жогорулагандыктан²⁷, бул Кыргызстандан келген мигранттар үчүн абдан жагымдуу. Германия менен Кыргызстандын ортосунда юридикалык жактан милдеттендирген миграциялык келишим түзүлбөгөнү менен, Кыргызстандын өкмөтү Германияга эмгек миграциясына кетүүнү жеңилдетүү үчүн Германиянын ар түрдүү мамлекеттик мекемелери менен бир нече меморандумдарды түздү. Мындан тышкары, бир нече Janser Консалтинг, EDUVISO жана IWEX сыяктуу ЖИКАлар, Кыргызстан менен Германиянын ортосунда байланыштарды активдүү түзүүдө.

Германияда Кыргызстандын жаранын ишке орноштурууга кесиптик окуу жайды ийгиликтүү аяктагандан кийин же башка документтерди алгандан кийин уруксат берилиши мүмкүн. Ошондой эле, студенттер үчүн 90 күндөн ашпаган мөөнөткө, окуу жана квалификациясын жогорулатуу, каникул учурунда жумушка орношуу («Ferienjob») же стажировкадан өтүү мүмкүнчүлүктөрү да каралган.

Кыргызстандыктар үчүн Венгрия дагы, Европадагы алдыңкы багыттагы өлкөлөрдүн катарына кирет. Учурда Кыргыз Республикасынын жарандарын Венгрияда иштөө үчүн уюшкан түрдө ишке тартуу боюнча Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлигине караштуу Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу борбору тарабынан иштер жүргүзүлбөй жатат. Венгрияга эмгек миграциясына жөнөтүү негизинен ЖИКАлар тарабынан жүргүзүлөт. Кыргыз Республикасындагы 41ден ашык ЖИКА Кыргыз Республикасынын жарандарын Венгрияга иштөөгө жөнөтүү лицензиясына ээ. Венгриянын экономикасынын көптөгөн тармактарында жумушчу күчтүн кескин жетишсиздиги сезилет. 2023-жылы Венгрияда атаандаштыкка жөндөмдүү сектордо 60,000ден ашык вакансиялар бош калган, аны менен бирге жумушчу күчтүн жетишсиздиги 23,000 бош орунду түзгөн кайра иштетүү өнөр жай тармагы эң көп жабыркаган²⁸. Азыркы учурда Венгрияда 70 миңден ашуун чет элдик жумушчу расмий түрдө эмгектенет. Чет элдик жумушчулардын көбү атаандаштыкка жөндөмдүү тармактарда, анын ичинде өнөр жай тармактарында иштешет.

2024-жылдын мартында Венгрия иммиграция мыйзамдарына бир нече өзгөртүүлөрдү, анын ичинде үчүнчү өлкөнүн жарандары үчүн колдонулуп жаткан саясаттарга тиешелүү кыйла катаал эрежелерди киргизди.

Бул өзгөртүүлөргө ылайык, чет элдик жумушчулар

²⁷ Германиянын Эмгек жана Социалдык коопсуздук Федералдык министрлигинин маалыматтары, <https://www.bmas.de/EN/Home/home.html>

²⁸ MENEDEK - Венгриядагы мигранттарга жардам берүү ассоциациясы, <https://working-right.hu/>

үчүн жашап турууга уруксат, мыйзам боюнча белгилүү бир жумуш берүүчүлөрдө иштеген, белгилүү бир өлкөлөрдөн келген жана белгилүү бир кызматтарда иштеген айрым чет элдиктерге гана берилет.

Мындан тышкары, чет элдик жумушчулар үчүн максималдуу жалпы мөөнөтү үч жылды түзүп, иштөө уруксаты эми чектелген мөөнөткө гана узартылышы мүмкүн. Венгрия бийлигинин маалыматы боюнча, мындай чаралар миграциянын күчөшүнөн улам кабыл алынган.

Эми жумушка орношууга уруксаттын эки өзүнчө категориясы болот деп күтүлүүдө:

- Квалификациялуу жумушчулар үчүн уруксат: бул уруксат тиешелүү квалификациясы бар талапкерлерге үч жылга чейин Венгрияда жашоого мүмкүндүк берет;
- Конок жумушчулар үчүн уруксат: уруксат берилген конок жумушчулардын саны Венгриядагы бош орундардын санына шайкеш келет, ал эми алардын Венгрияда болушунун мөөнөтү чектелүү болот. Алар туруктуу жашоого арыз бере алышпайт жана үй-бүлө мүчөлөрүнө демөөрчүлүк кыла алышпайт. Мындан тышкары, венгриялык демөөрчү компания эмгек рыногунда резиденттик тесттен өтүшү керек болот.

Словакия да мигранттар арасында барган сайын популярдуу болуп баратат. Словакиянын Эмгек, социалдык иштер жана үй-бүлө боюнча Борбордук башкармалыгынын (UPVAR) маалыматына ылайык, 2023-жылдын июнь айында өлкөдө эмгектенген чет элдиктердин саны 97,263 кишини түзүп тарыхый максимумга жеткен, бул 2018-жылдын июнь айындагы 57,998 кишиге салыштырмалуу олуттуу көрсөткүч болгон. 2022-жылдын август айындагы маалыматтарга карасак Словакиядагы он чет элдиктин ичинен үчөө Братиславада иштеген. Чет элдиктердин агымына карабастан, айрыкча унаа куруу жана айыл чарба өнөр жайларында, ошондой эле, кам көрүү, медицина, транспорт, кампа чарбачылыгы жана сантехника тармактарында Словакия учурда эмгек ресурстарынын жетишсиздигине дуушар болууда. Андыктан өлкө бийлиги чет элдик жумушчуларды тартууга кызыкдар. Бардык эле кесиптер тилди билүүнү талап кылбайт, бул Кыргызстандан барган мигранттардын бул өлкөдө иштөөсүнө шарт түзөт. Словакиядагы орточо эмгек акы 2022-жылы 1296 еврогону түзгөн. Бул кээ бир коңшу өлкөлөргө караганда бир аз төмөн, бирок өлкөдөгү жашоонун арзандыгын жана атаандаштыктын бир аз азыраак экенин эске алганда, бул мигранттар үчүн абдан жагымдуу көрсөткүч. Братислава, Кошице, Прешов жана Словакиянын башка шаарларында иштөө үчүн эмгек келишимин түзүп, уруксат алуу керек. Жумуштун кээ бир

түрлөрү үчүн, Словакияда дипломдун таанылышы талап кылынат. Чет элдиктер өлкөгө көбүнчө эгин өстүрүү жана оруп-жыюу сыяктуу сезондук жумуштарга 180 күнгө же убактылуу жашоого уруксат алганда 2 жылга чейинки узак мөөнөткө келишет.

Акыркы эки жылдан бери кыргызстандыктар кетип жаткан жагымдуу өлкөлөрдүн бири Болгария. 2023-жылы, 17-ноябрга чейин, Болгария 90 күнгө чейин сезондук жумуш үчүн ЕБден тышкаркы өлкөлөрдөн 6,837 адам келгенин каттаган. Алардын 2033ү Кыргызстандан келип, мейманкана жана ресторан бизнесинде, ошондой эле айыл чарба, токой чарба жана балык уулоо тармагында иштеген. Алар негизинен Sunny Beach, Golden Sands, Albena, Nessebar, Bansko жана Razlog ²⁹курортторунда иштешкен.

²⁹ Болгариянын иш менен камсыз кылуу агенттигинин маалыматы боюнча, 2023-ж.

ЭМГЕКТИ ДИВЕРСИФИКАЦИЯЛООДОГУ ЖИКАЛАРДЫН РОЛУ

Учурда Украинадагы орусиялык согуштун айдыңында түзүлгөн кырдаалга байланыштуу жеке иш менен камсыздандыруу агенттиктеринин саны болуп көрбөгөндөй өсүүдө. Алар азыр эмгектин жаңы түрлөрүнүн катализатору болуп, эмгек шарттарын жакшыртууга олуттуу салым кошо алышат.

Бүгүнкү күндө ЖИКАлар эмгек рыногунда маанилүү ролду аткарышууда. 1997-жылы Эл аралык эмгек уюму «Иш менен камсыздоочу жеке агенттиктер жөнүндө» №181 Конвенцияны кабыл алган, анын натыйжасында иш менен камсыздоочу жеке агенттиктер көбүрөөк таанууга жетишкен. Конвенцияда иш менен камсыздоочу жеке агенттиктер тарабынан, жумушчу күчтү ишке орноштуруу процесстерин жөнгө салуунун негизги принциптери белгиленген. Бул Конвенция аркылуу ЭЭУ мүчө-мамлекеттерге ЖИКАларды лицензиялоо жана натыйжалуу каттоо механизмдерин жана конкреттүү саясатты, мыйзамдарды иштеп чыгуу үчүн жардам берүүгө умтулат.

Мурда белгиленгендей, эмгек мигранттарынын чет өлкөдө ишке орношуусунун мыйзамдуу каналдарына жеткиликтүү болушун кеңейтүүдө ЖИКАлардын ролу негизги бойдон калууда.

Муну менен бирге, ЖИКАлардын ишмердүүлүгүн жөнгө салган мыйзамдар, бир жагынан – бизнести өнүктүрүүгө мүмкүндүк бере турган, экинчи жагынан – ЖИКАлардын ишмердүүлүгүн көзөмөлдөө үчүн жетиштүү түрдө иштелип чыккан болушу маанилүү.

ЭЭУ иштеп чыккан жумушка орношуудагы адилеттүүлүктүн жалпы принциптери, ишке орноштуруу боюнча кызматтар үчүн акы мигранттардан алынбашын жана мындай төлөмдөр жумуш берүүчүлөрдөн алынышын сунуштайт. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында ЖИКА көрсөтүлгөн кызматтар үчүн бир жолку тарифти (эмгек келишиминде белгиленген бир айлык эмгек акынын 50%дан жогору эмес) ала ала тургандыгы каралган. Акырындык менен Кыргыз Республикасы эл аралык практикага өтүп, жумушка орноштуруу кызматтары үчүн ар кандай төлөмдөрдөн мигранттарды бошотууга өбөлгө түзүшү керек.

Кыргыз Республикасынын жарандарын чет өлкөдө ³⁰ишке орноштуруу боюнча ишмердүүлүктү жүргүзүүнүн тартиби жөнүндө жободо (мындан ары - Жободо) ишке орноштурууга көмөк көрсөтүү болуп саналган кызмат көрсөтүүлөрдүн конкреттүү кандай түрлөрү деталдуу ачыкталып берилбеген. ЖИКАлар аркылуу ишке орноштуруу маселелерин карап, ЭЭУ өзүнүн сунуштамаларын-

да «жумушчуларды кабыл алуу үчүн төлөмдөр», «буга байланышкан чыгымдар» жана «мыйзамсыз чыгымдар» сыяктуу түшүнүктөрдү дааналаштырып ачыктап берген. Так аныкталган терминдер, мигранттар төлөөгө мажбур болгон ар кандай жыйымдардын ачык-айкын жана текшерүүгө мүмкүн болгондугун камсыздоого жардам берет.

Кыргыз Республикасынын «Тышкы эмгек миграциясы жөнүндө» (2006-ж.) Мыйзамынын 17-беренесинде, эмгектенген-мигранттын чарба жүргүзүүчү субъект менен эмгек мамилелери – жазуу жүзүндө, мамлекеттик же КР расмий тилинде жана эмгек-мигрантынын эне тилинде же ага түшүнүктүү тилде түзүлүүчү эмгек келишими (контракт) менен бекитилет. Мыйзам ошондой эле мындай келишимдерге карата минималдуу талаптарды коюп, мигрант чет өлкөгө чыгаар алдында бул келишимге ээ болушу керектигин аныктайт. Кыргыз Республикасынын жарандарын чет өлкөдө ишке орноштуруу боюнча иш-чараларды жүргүзүүнүн тартиби жөнүндө жободо, чет өлкөдө ишке орноштурулган Кыргыз Республикасынын жаранына ЖИКАлар «ал ишке орношкон мамлекетке кеткенге чейин эмгек келишиминин жана ыйгарым укуктуу орган тарабынан макулдашылган жана катталган ишке орноштурууга көмөктөшүү жөнүндө келишимдин бир нускасы берилиши керек» деп белгиленген. Ал эми эмгек келишиминин бир нускасын мигрант кайсы тилде алууга укугу бар экендиги Жободо көрсөтүлгөн эмес. ЭЭУ өз кезегинде жумушчунун эмгек шарттарын камтыган эмгек келишимдерин жумушчу түшүнгөн тилде түзүүнү жана мамлекеттер келишимди алмаштырууга жол бербөө чараларын камсыздашы керектигин сунуштайт. Практиканы жакшыртуу үчүн Жобону тармактык мыйзамдарга жана эл аралык стандарттарга ылайык келтирүү зарыл. Жободо ошондой эле, жумушчулардын Кыргыз Республикасынан чыгып кетээрине чейин, жөнөтүүчү бекитилген программага ылайык, жумушчуларды даярдап окутууну бекер өткөрүүгө милдеттүү экени белгиленет. Окутуунун программасына камтылууга тийиш болгон аспектилер маанилүү жана зарыл. Анткен менен, мигранттардын муктаждыктарын жана бара турган өлкөлөрдүн талаптарын эске алуу менен, бул мыйзамдын талабын ишке ашырууда ЖИКА жардамга муктаж экени даана түшүнүктүү.

Ошол эле учурда, эмгек рыногунда жумуш издөөчүлөрдүн акчасын алып, өз милдеттерин аткара албаган агенттиктердин же мыйзамсыз жана алдамчы иш менен камсыздоочу агенттиктердин пайда болушу өзгөчө тынчсызданууну жаратууда. Кыргызстанда, чет өлкөгө жумушка орноштурууну же виза алууга жардам көрсөтүүнү сунуштаган компаниялардын жарнамалары жана үгүт иштери гүлдөп жатат. Google³⁰дан «Европада жумуш» дегенди издеп көрсөк, чоң айлык-акыларды жана оңой эле жумушка орноштурууну сунуш кылган көптөгөн сайттарды көрө алабыз. Бул агенттиктердин ишмердүүлүгүнүн мыйзамдуулугун аныктоо боюнча жетиштүү маалыматы жана билими жок мекендештерибиз алдамчылыктын курмандыгына айланууда. Төмөндө биз,

³⁰ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 16-апрелиндеги № 175 « Кыргыз Республикасынын жарандарын чет өлкөдө ишке орноштуруу боюнча ишти жүзөгө ашыруунун тартиби жөнүндө жобо» токтому <https://cbd.minjust.gov.kg/13565/чыгарылыш/1121547/ry>

эмгек мигранттарынын айтымындагы, ачык булактардагы, алар алданып калган сайттарга шилтемелерди келтирдик: www.dhrinetrational.org, www.uklamedait.org, www.limpialimited.com, www.pprecruiting.org, www.Vpotechltd.com, www.Vsaconsult.me, www.dynamicstart.work. Мындай бир күндүк сайттар абдан көп. Бул сайттар алдамчылык жолу менен потенциалдуу жумушка талапкерлерден өз ишин аткарбастан 200 доллардан 600 долларга чейин акча алышкан. Алар мыйзам чегинде иштеп жатканын айтуу кыйын.

2024-жылдын жай айларында бир нече агенттиктердин ишмердүүлүгү токтотулган, алар Европа, АКШ өлкөлөрүнө жумушка орноштуруу жана виза алып берүүнү убадалап өз милдеттенмелерин аткара алышкан эмес ³¹. Бул компаниялардын кызмат акысы бир кишиге 2 миңден 7 миң АКШ долларына чейин болгон. Кыргызстандын Ички иштер министрлиги менен ЭСКММ жакында рейд жүргүзүп, жарандарды чет өлкөдө мыйзамсыз ишке орноштуруу менен алектенген түзүмдөрдү жаап жатканын билдирген. Үч күндүк текшерүүнүн жыйынтыгында 411 мыйзам бузуу аныкталып, протоколдор түзүлүп, 11 мыйзам бузуу боюнча кылмыш иши козголгон ³².

ЖУМУШКА ОРНОШУУДАГЫ АДИЛЕТТҮҮЛҮКТҮН МААНИЛҮҮЛҮГҮ

Жумушка орношуу кандай жол менен болгону, көбүнчө жумушчуларды алдыда эмне күтүп тураарын көрсөтө алат. Жумушка орношуудагы адилетсиз процесстер сейрек учурларда гана татыктуу жумушка жана деги эле жумушка орношууга алып келет, бирок көп учурда мажбурлап иштетүүгө кабылуу тобокелдигин жогорулатат. Төмөндө жумушка орношуу процессинин бардык этаптарында болушу мүмкүн болгон кыянаттык жана эксплуатациялоонун эң көп кездешкен түрлөрүнүн мисалдары келтирилди:

- Жумушчулардан ишке алгандыгы үчүн акы алуу;
- Коркутуу жана үркүтүүлөр, анын ичинде оозеки жана психологиялык зомбулук;
- Келишим, эмгек жана жашоо шарттары боюнча алдоо, ошондой эле тиешелүү маалыматтарды бербөө;
- Жүрүү эркиндигин чектөө;
- Жумушка талапкерлерге көзөмөл жүргүзүү максатында өздүгүн тастыктоочу документтерди алып коюу, сактоо;
- Физикалык жана сексуалдык зомбулук;
- Эмгекке жарамдуу куракка жашы жете электерди ишке алуу;

³¹ ЖЧӨИОБ басма сөз кызматынан алынган маалыматтар, <https://www.migrant.kg/kg/about/news/11-ti-chastnym-agentstvam-zaniatosti-zapreshcheno-trudoustroistvo-v-11-stranakh/>

³² Би-Би-Си маеги, 2024-жылдын августу, <https://www.bbc.com/kyrgyz/articles/cy8x00jl45zo>

- Жумушчуларды коркунучтуу жана зыяндуу жумуштарга тартуу.

Жумушка алуудагы бул кыянаттыктардын айкалышы мажбурлап иштетүүгө кабылууга жана адам сатууга алып келиши мүмкүн, акыры натыйжасы эксплуатациялануу болот. Аялдар, айрыкча, мигрант аялдар, келип чыккан өлкөдө, транзиттик же бара турган өлкөдө болобу, жумушка алууда жана жайгаштырууда кыянаттыктарга дуушар болуу коркунучуна туш болушат. Агент же коштоп жүрүүчү менен сапарга чыкканда, эгерде жолдо же бет алган өлкөгө жеткенде агент көйгөйлөргө туш болсо, мигрант аялдар жолдо калышы мүмкүн. Мигрант аялдар көздөгөн жерине келгенден кийин жынысына, расасына же улутуна байланыштуу басмырлоонун же эксплуатациялоонун көптөгөн түрлөрүнө туш болушу мүмкүн.

Жумушчулардын ортомчулардан же башка субъекттерден көз карандылыгы кыянаттык менен пайдалануу тобокелдигин жогорулатат. Келип чыккан жана баруучу өлкөлөрдөгү ЖИКАлар өлчөмү, кесипкөйлүгү жана иштөө ыкмасы боюнча айырмаланышат. Жакшы агенттиктер жумушчуларга жана иш берүүчүлөргө адекваттуу жана так маалымат берүүгө аракет кылышат. Эл аралык эмгек стандарттары иш менен камсыздоо агенттиктерине жумушчуларды жумушка орноштурууда акы алууга тыюу салганына карабастан, ынсапсыздары, бара турган өлкөлөрдө жайгашкан иш берүүчүлөрдөн да жана ЖИКАлардан да, ал гана эмес, алардын ишин тездетүү үчүн же алар тандалып алынышы үчүн жыйымдарды төлөөгө даяр болгон мигранттардан да, олуттуу киреше табуу болоорун түшүнүшөт. Бирок иш жүзүндө бул эл аралык ченем көп учурда көз жаздымда калып келет.

Эл аралык макулдашылган термин жок болсо да, «Жумушка орношуудагы адилеттүүлүк» дегенди, жалпысынан мыйзам чегинде, эл аралык эмгек стандарттарына ылайык ишке ашырылган, адам укуктарын урматтаган жана жынысына, этникалык таандыгына, улутуна же укуктук статусуна карата басмырлоосуз ишке орноштуруу катары түшүнүүгө болот. Бул жумушчуларга кымбатка турбашы керек жана аларды эксплуатациялоочу кырдаалдардан коргоого тийиш.

Бул демек, өкмөттөр эл аралык стандарттарды натыйжалуу мыйзамдарга жана эрежелерге айлантышы керектигин, жана алардын сакталышын натыйжалуу ишке ашыруу жана камсыздоо экендигин билдирет. Калктын өзгөчө аярлуу катмары, анын ичинде жумушчу аялдар, эмгек мигранттары, үй кызматчылары, расмий эмес экономиканын жумушчулары жана башкалар кыянаттык менен пайдаланууларга кабылбашы үчүн кошумча коргоо менен камсыздалууга тийиш. Жумушка орношуудагы адилеттүүлүк адам укуктарына тиешелүү көңүл бөлүнүшүн, жана кыянаттык орун алды деп болжолдонгондо, талаш-тартыштарды чечүү механизмдери жана укуктук коргоо каражаттары жеткиликтүү болушун көздөйт.

КОРУТУНДУ

Миграция саясатынын катаалдануусунан улам Орусиядагы эмгек мигранттарынын абалы начарлагандыгы уланууда. Кеп, чет элдик жарандардын өлкөдө болушунун мыйзамдуулугун жөнгө салууда гана эмес, жаңы мыйзамдар жана демилгелер Орусиянын улуттук кызыкчылыктарын коргоонун чегинен аша чыгып жатканында. Кабыл алынган жаңы эрежелер мигранттарга жана алардын үй-бүлөлөрүнө карата басмырлоочу мүнөзгө ээ. ЕАЭБдин негиздөөчү принциптерине ылайык, Кыргызстандын жарандары Орусиянын эмгек рыногуна эркин жана бирдей кире алышат. Биздин мекендештер ЕАЭБге кирбеген үчүнчү өлкөлөрдөн келген мигранттарга теңдештирилип жатса, Кыргызстандын ага мүчө бойдон калышынын кандай мааниси бар. Ага кошумча, Украинанын оккупацияланган аймактарында да, Орусиянын чек арасында да күчөгөн аскердик операциялардын фонунда мигранттарды согушка тартуу жана коргонуу түзүмдөрүн чыңдоо аракеттери күчөй баштады. Ушуга байланыштуу мекенине кайтууну чечкен же Орусиянын чегинен тышкары жаңы мүмкүнчүлүктөрдү издеген эмгек мигранттары көбөйүүдө. Демек, эмгек агымын диверсификациялоо маселеси Кыргызстан үчүн гана эмес, Өзбекстан, Тажикстан сыяктуу коңшу мамлекеттер үчүн дагы актуалдуу болуп баратат. Ал эми Европа өлкөлөрү эң жагымдуу беш багыттын катарына кирди. Кыргызстан дипломатиялык өкүлчүлүктөр жана жеке сектор аркылуу Европадагы мекендештери үчүн жаңы эмгек рынокторун ачуу боюнча жигердүү аракеттерди көрүп жатат. Бирок тездиги өтө жай жана аз көлөмдөрдө болууда. Эгерде жакынкы келечекте жаңы өлкөлөргө эмгек агымы кеңейтилип ачылбаса, эмгек мигранттары Орусияда калууга мажбур болуп, басмырлоого, эксплуатациялоого, куугунтуктоолорго жана негизги укуктардын такай түрдө бузулушуна чыдоого аргасыз болушат.

Акыркы бир нече жылда Европа өлкөлөрүнө эмгек миграциясына кетүү популярдуу болуп баштады. Мурда эгер, негизинен Италия, Германия жана Венгрияга сапар алышса, азыр акырындык менен Словакия, Болгария, Польша, Чехия, Литва, Латвия, Эстонияга бара башташты. Бирок сурамжылоого катышкандардын арасында Германия эң жагымдуу өлкө бойдон калууда. Негизги жагымдуу

факторлор жакшы эмгек шарттары, эмгек акы менен жашоо наркынын алгылыктуу айкалышы, туруктуулук жана коопсуздук болду. Бирок Германияда сурамжылоого алынгандардын арасында, мурда орусияда эмгек мигранттары болгондор болбоду. Мунун негизги себептери эмгек мигранттарына коюлган тил билүү жана кесиптик билим сыяктуу талаптардын жогору болгондугу болду. Быйыл гана Германиянын миграциялык мыйзамдары анын талаптарын жеңилдетип, Орусиядан чыгып жаткан эмгек мигранттарына Германияда иштөөгө мүмкүндүк берет. Орусиядан кайтып келген мигранттар негизинен Европада Кыргызстанда катталган ЖИКАлар аркылуу жөнөтүлөт, ал эми ЖЧӨИОБ азыраак деңгээлде чет өлкөлүк ЖИКАлардын кызматтарынан колдонот (орус, казак, украин ж.б.)

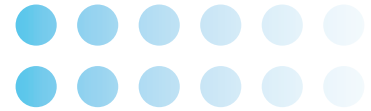
Эмгек мигранттарынын жаңы өлкөлөргө болгон кызыгуусунун өсүшү жеке ишке орноштуруу агенттиктеринин пайда болушунун кескин өсүшүнө алып келди. Акыркы бир нече жылдын ичинде алар эки эсеге көбөйдү. ЖИКА

көптөн бери эле салттуу эмгек рыногун толуктап келгенине карабастан, алар азыр адам ресурстарын башкаруу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн жаңы түрлөрүнүн каталогтору катары каралууда жана эмгек жана иш менен камсыз кылуу шарттарын жакшыртууга олуттуу салым кошо алышат. Эмгек мигранттарынын чет өлкөдө ишке орноштуруунун мыйзамдуу каналдарына жеткиликтүүлүгүн кеңейтүүдө жеке ишканалардын ролу негизги бойдон калууда. Бирок, экинчи жагынан, Кыргызстандан келген мигранттарды жалдаган жеке ишканалардын жана чет элдик компаниялардын арасында ар кандай себептерден улам, анын ичинде ачык алдоо жана алдамчылык менен талапкерлердин алдындагы милдеттенмелерин аткарбай койгон учурлар көп кездешет. Ушуга байланыштуу жетиштүү түрдө иштелип чыккан болушу үчүн, ЖИКАнын ишин жөнгө салуучу мыйзамдарды жакшыртуу зарыл. Изилдөөнүн жыйынтыгында Европа өлкөлөрүнө эмгек миграциясына кетүүнүн баасы өтө жогору экени аныкталган. Эмгек мигранттары каалаган жумушуна жетүү үчүн насыя же карыз алууга аргасыз. Көп учурда, ЖИКАлардын кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы жана көчүп-конуу менен байланышкан башка чыгымдар, келечектеги бир нече айлык эмгек акынын денгээлинен ашат. Бул абдан тынчсыздандыруучу умтулуш, анткени мындай шарттар мигранттардын аны ишке ашырууга сарптаган ресурстарын жана чыгымдарын жана эл аралык эмгек миграциясынын тобокелдиктерин эске алуу менен жакырчылыктын чегинен чыгуусуна олуттуу тоскоолдук жаратат.

Биздин изилдөөлөр боюнча, эмгек мигранттары Европа өлкөлөрүнө миграцияга чейинки даярдыкка келгенде жоопкерчиликтүү болушат. Сурамжылоого катышкандардын 71% миграцияга даяр экенин айтышкан. Даярдоодо негизги катышуучулар ЖЧӨИОБ, ЖИКАлар, өкмөттүк эмес уюмдар жана интернет-ресурстар аркылуу өзүн-өзү окутуу болду. Бирок эмгек укуктарынын бузулушунан жапа чеккендердин жарымы гана жардамга же кеңешке кайрыларын эске алганда, миграцияга чейинки даярдыктын натыйжалуулугун баалоо да кыйын.

Европада иштеген сурамжылоого катышкан респонденттердин 34% эмгек укуктарын бузуунун кандайдыр бир түрүнө туш болушкан, алардын жарымы гана жардам же кеңеш алууга кайрылган. Мигранттар биринчи кезекте иш берүүчүнүн өзүнө, андан кийин ЖИКАга, элчиликтерге жана консулдуктарга, ЖЧӨИОБге, диаспорага, андан кийин гана эмгек инспекциясына кайрылышат. Жардам алууга кайрылбагандыктын себеби, тил билбегендик, келген өлкөнүн мыйзамдарын билбегендик жана кайсы түзүмгө кайрылуу керектиги тууралуу маалыматтын жоктугу болгон. Жардам сурап кайрылгандар жеке юристтердин, ЖЧӨИОБдин, элчиликтердин жана консулдуктардын, ЖИКАлардын кызматына жана иш берүүчүнүн өзү менен түздөн-түз сүйлөшүүлөрүнө канааттангандыгын белгилешти. Эмгек мигранттары келген өлкөдө алардын кызыкчылыктарын натыйжалуу коргой ала турган жергиликтүү профсоюздардын институтуна кирбей калганы кейиштүү.

СУНУШТАР

1. Мигранттар үчүн көбүрөөк мүмкүнчүлүктөрдү түзүү жана Кыргызстандын эмгек ресурстарын салттуу алуучулардын экономикасына жана эмгек рыногуна көз карандылыгын азайтуу максатында миграциялык жолдорду жана баруучу өлкөлөрдү диверсификациялоо боюнча иштерди жигердүү улантуу;
2. Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары иштөөнү каалаган эмгек мигранттарын ишке тартуунун уюшкан түрлөрүн алга жылдыруу боюнча аракеттерди күчөтүү;
3. Кыргызстандын миграциялык агымдарын статистикалык эсепке алуунун натыйжалуу тутумун түзүү;
4. Өкмөт мигранттарды ишке орноштуруу боюнча эл аралык стандарттарды натыйжалуу мыйзамдарга жана эрежелерге айлантып, алардын сакталышын натыйжалуу ишке ашырууга жана камсыздоого тийиш. Калктын өзгөчө аялуу катмары, анын ичинде жумушчу аялдар, эмгек мигранттары, үй кызматчылары, расмий эмес экономикада эмгектенгендер жана башкалар кыянаттык менен пайдаланылышынан кошумча коргоого алынышы камсыздалыш керек.
5. Эл аралык эмгек уюмунун 1997-жылдын 3-июнунда кабыл алынган «Иш менен камсыздандыруу агенттиктери жөнүндө» №181 Конвенциясы ратификациялансын. Конвенцияны сактоо жарандарды чет өлкөдө жумушка алуу үчүн ЖИКА үчүн зарыл болгон ченемдик укуктук базаны түзүүгө жардам бериши мүмкүн, бул ЖИКА тарабынан көрсөтүлүүчү кызматтардын сапатын жогорулатууга жана жумушка кабыл алуунун этикалык жана адилеттүү стандарттарына өбөлгө түзө алат. Конвенцияны ратификациялоо адамдарды сатуунун жана мажбурлап иштетүүнүн алдын алууга жардам берет, анын ичинде жумушка кабыл алууда (анын ичинде тандоо, жеткирүү, кабыл алуучу өлкөдө жайгаштыруу жана кайра кайтуу мүмкүнчүлүгү) алдамчылыктан коргоо, ошондой эле кызматкерлердин укуктарын коргоо үчүн аянтча менен камсыз кылат. Ошондой эле, бул эмгек миграциясына кетүүнүн баасын төмөндөтүүгө өбөлгө болот, ал азыр өтө жогору болгондугунан, натыйжада көптөгөн жарандар үчүн жеткиликтүү эмес бойдон калууда.
6. Дипломатиялык өкүлчүлүктөрдү көбөйтүү аркылуу жана алардын кызматтарын алуу үчүн байланыш ыкмалары (чалуу, кайрылуу - борборлор) жөнүндө маалымат берүү аркылуу эмгек мигранттарынын консулдук жардамга жеткиликтүү болуусун камсыз кылуу. Мигранттарды жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүн өз убагында жана сапаттуу коргоону камсыз кылуу үчүн жаңы эмгек рынокторунда Кыргызстандын дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнүн кызматкерлеринин потенциалын үзгүлтүксүз жогорулатуу.
7. Мигранттарыбыз иштеген мамлекеттердеги өзгөчө кырдаал учурларында мигранттарды жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүн өз убагында коргоону камсыз кылуу максатында (саясий каатчылык, пандемия, өзгөчө кырдаалдарга алып келген климаттын өзгөрүшү, мигранттарга карата ксенофобиянын күчөшү ж.б.) Кыргыз Республикасынын ыйгарым укуктуу органдарынын ыкчам аракеттенүү механизмин түзүү.
8. Миграцияга аярлуу топтордун, ошондой эле Орусиядан кайтып келген мигранттардын арасында – өлкөнүн чегинен тышкары да, өлкөнүн ичинде да көрсөтүлүүчү бардык ишке орноштуруу кызматтары жөнүндө кеңири маалыматтык кампанияларды жүргүзүү;
9. ЕАЭБтин эмгек мигранттары боюнча мыйзамдары шайкеш келтирилишин жана интеграциялык процесстердин алкагында Орусиядагы миграциялык жол-жоболор жеңилдетилишин жигердүү сүрөө.
10. Эмгек мигранттарынын эмгек укуктарын коргоого көмөк көрсөтө ала турган профсоюздар, баш калкалоочу жайлар, интеграциялык борборлор ж.б. ушул сыяктуу жергиликтүү түзүлүштөр менен өз ара аракеттенүүнү күчөтүү.

КЫСКАРТЫЛГАН СӨЗДӨР

ЧЕБА – Чыгыш Европа жана Борбор Азия

ТМ – тереңдетилген маектешүү

ЕАЭБ – Евразия экономикалык биримдиги

ЕБ – Европа Биримдиги

КР – Кыргыз Республикасы

ИИМ – Ички иштер министрлиги

ЭЭУ – Эл аралык эмгек уюму

ЭСКММ – Эмгек, социалдык коргоо жана миграция министрлиги

БАЭ – Бириккен Араб Эмираттары

РФ – Россия Федерациясы

КМШ – Көз карандысыз мамлекеттердин шериктештиги

АКШ – Америка Кошмо Штаттары

ФТТ – Фокус-топтук талкуулоо

ФТБ – Федералдык тергөө бюросу

БА – Борбордук Азия

ЖЧӨИОБ – Жарандарды чет өлкөдө ишке орноштуруу борбору

ЖИКА – Жеке иш менен камсыздандыруу агенттиктери

ТЕРМИНДЕРДИН МААНИСИ

Кайтуу миграциясы – эл аралык миграциянын мазмунунда – туруктуу жашаган жеринен чыгып, эл аралык чек араны ашып өткөндөн кийин, өзү келип чыккан өлкөсүнө кайтып келген адамдардын орун которушу.

Орусиянын Украинага басып кириши (2022) – Украинага каршы Орусиянын агрессиясы, орус-украин согушу, Украинадагы «атайын аскердик операция».

Жогорку квалификациялуу эмгек-мигранты – жогорку билим деңгээлине ээ болгон же кесиптик тажрыйбасы, квалификациялык деңгээли же жогорку квалификациялуу кесиптерде иштөө үчүн талап кылынган квалификациясы бар мигрант.

Эл аралык (тышкы) миграция – бул өзү келип чыккан өлкөсүнөн же туруктуу жашаган өлкөсүнөн башка мамлекетте туруктуу же убактылуу отурукташуу үчүн адамдардын орун которушу. Мындайча айтканда, эл аралык чек араны ашып өтүү.

Мигрант – «мигрант» термининин эл аралык деңгээлде кабыл алынган аныктамасы жок. «Мигрант» термини, адатта, адам «жеке ыңгайлуулугу» үчүн жана кандайдыр бир мажбурлоочу тышкы түрткүчтөрдүн кийлигишүүсүз миграцияга кетүү жөнүндө чечимди эркин кабыл алган бардык учурларды камтыйт. Ошондуктан, бул термин материалдык же социалдык абалын жакшыртуу жана өзүнүн же үй-бүлөсүнүн келечегин жакшыртуу үчүн башка өлкөгө же аймакка көчүп барган адамдарга жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнө тиешелүү.

Мигранттардан коркуу, мигранттарга каршы маанай – мигранттарга же «мигрант» деп эсептелгендерге карата сабырсыздык. Иммигранттарга каршы маанай нааразылык акцияларынан, иммигранттарды жергиликтүү коомчулуктан четтетүүдөн, ишке орноштуруу, билим берүү чөйрөлөрүндө басмырлоодон тартып, массалык депортациялоо, мигранттарды өлтүрүү жана оңчул терроризм менен аяктаган ар кандай түрлөрдө болушу мүмкүн.

Миграция – калктын өлкөнүн ички аймагында орун которуу же эл аралык чек арадан өтүү процесси. Миграция узактыгынан, курамынан жана себептеринен көз карандысыз орун которуунун бардык түрүн камтыйт; миграция качкындардын, жер которгондордун, жеринен чыгарылгандардын жана экономикалык мигранттардын кыймылын камтыйт.

Орусиядагы мобилизация – 2022-жылдын 21-сентябрында, Орусиянын Украинага басып кириши жана Украинанын Куралдуу күчтөрүнүн каршы чабуулунан көп өтпөй, президент Владимир Путин Орусияда «жарым-жартылай мобилизациялоо» башталганын жарыялаган.

Кабыл алуучу өлкө (барган өлкө) – бара турган өлкө же үчүнчү өлкө. Кайтып келген же репатриацияланган учурда, ошондой эле келип чыккан өлкөсү. Президент, министр же парламенттин чечими боюнча, жыл сайын белгилүү бир сандагы мигранттарды, анын ичинде качкындарды кабыл алууга макул болгон өлкө.

Келип чыккан өлкө – миграция түшүнүгүнүн мазмунунда - чет өлкөгө миграцияга кеткен адамдын же адамдардын тобунун туруктуу же туруктуу эмес миграциясынан көз карандысыз жарандык таандыктуулугунун же мурда туруктуу жашаган өлкөсү.

Эмгек миграциясы – бул адамдардын өз өлкөсүнөн башка өлкөгө жумушка орношуу максатында орун которуусу. Эмгек миграциясы улуттук миграциялык мыйзамдар менен жөнгө салынат. Мындан тышкары, кээ бир өлкөлөр тышкы эмгек миграциясын жөнгө салууда жана өз жарандары үчүн чет өлкөдө жагымдуу шарттарды түзүүдө жигердүү иш-аракеттерди жүргүзүшөт.

Экономикалык санкциялар (анын ичинде соода-сатык санкциялары жана финансылык санкциялар) – эл аралык соода-сатыктын бир катышуучусу (өлкө же өлкөлөр тобу) башка катышуучуга («санкциялардын объектинге») карата, саясий багытын өзгөртүүгө мажбурлоо үчүн колдонулуучу тыюу салуучу мүнөздөгү экономикалык чаралар (санкциялар).

Жумуш берүүчү – жумушка орношкон мамлекетте эмгек келишиминин (контракттын) же жумушту аткаруу үчүн (кызмат көрсөтүү үчүн) жарандык-укуктук келишимдин шарттарынын негизинде жумуш берген же өз ишмердүүлүгүн жүргүзгөн жеке же юридикалык жак.

Жөнөтүүчү – Кыргыз Республикасынын жарандарын эмгек ишмердүүлүгүн жүргүзүүгө чет өлкөгө жөнөтүү менен байланышкан ишмердүүлүк менен алектенген жеке же юридикалык жак.

Эмгек ишмердүүлүгү – жалдоо боюнча жумуш, акы төлөнүүчү башка жумуш, ошондой эле жалдоо боюнча жумуштан айырмаланган, эреже катары, өз алдынча же анын үй-бүлө мүчөлөрү менен бирге келишимдин, контракттын же жумушчу күчтү тартуу жана колдонуу боюнча квотанын негизинде же өз алдынча мамлекеттин мыйзамдарына ылайык, ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдердин негизинде иштеген, жумушчунун жашоо-тиричилигин камсыз кылуучу жумуш менен алектенүү;

Мыйзамсыз эмгек миграциясы – бул чет элдик адамдардын жана жарандыгы жок адамдардын кандайдыр бир өлкөдө, ошол өлкөнүн улуттук мыйзамдарында белгиленген жумушка орношуу тартибин жана эрежелерин бузуу менен эмгек жана кесиптик ишмердүүлүк жүргүзүү.

Мыйзамсыз эмгектенген-мигрант – кандайдыр бир өлкөнүн улуттук мыйзамдарында чет элдик жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга карата белгиленген, жумушка орношуу тартибин жана эрежелерин бузган адам.

Иш менен камсыздоочу жеке агенттик – жумуш издөөчүлөргө жумуш тандап берүү жана ишке орноштуруу, жумуш берүүчүлөр үчүн жумушчуларды тандап берүү, ошондой эле жумушка орношуу чөйрөсүндө маалыматтык жана кеңеш берүүчүлүк кызматтарын көрсөтүүчү коммерциялык уюм.